

Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber'e Atfedilen Hissî Mûcizelerin Kur'an Çerçevesinde Değerlendirilmesi*

Fatıma Ünsal**

Öz: Bu çalışmanın konusu ve kapsamı hasâis ve delâil edebiyatında yerleşik olan Hz. Peygamber algısının Kur'an, sünnet ve akıl temelinde tahlil ve değerlendirilmesi şeklinde ifade edilebilir. Hasâis ve delâil edebiyatı salt Hz. Peygamber'e nispet edilen özellikleri ve mûcizeleri ihtiva eden; bunun yanında onun nübüvvetini ispat etmeyi amaçlayan eserlerden oluşmaktadır. Bu eserler Hz. Peygamber'i fevkalbeşer gösteren rivayetlerden müteşekkildir. Kur'an'da Hz. Peygamber'in risalet öncesi ve sonrası hayatında hissî mûcizegösterdiğine dair sarih atıflar bulunmamakta ve İsrâ 17/59. ayette de belirtildiği gibi müşriklerin mûcize taleplerine karşı menfi bir tavır ortaya konulmaktadır. Buna mukabil birçok rivayette Hz. Peygamber'e atfedilen olağanüstü hadiseler ve özelliklerden söz edilmektedir. Bu çalışmada Kur'an'ın mûcizekarşısındaki tutumundan hareketle Hz. Peygamber'e hissî mûcizelerin verildiği şeklindeki anlayışın ne kadar doğru olduğu ortaya konulacaktır. Bu çerçevede ilkin delâil, hasâis ve mucize kavramlarına değinilecek; ardından şakkı-sadr ve inşikâk-ı kamer özelinde Hz. Peygamber'e nispet edilen mûcizelere değinilecektir. Böylece hasâis ve delâil kitaplarındaki peygamber algısının Kur'an'a örtüşüp örtüşmediği de ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Hadis, Delil, Mûcize, Delâilü'n-Nübüvve, Hasâisü'l-Kübrâ.

The Assessment of Sensorial Miracles Attributed to the Prophet Muhammad in the Literature of Khasâis and Dalâil

Abstract: The subject and scope of this study can be stated as the analysis and examination of the perception of the Prophet, on the basis of the Qur'an, Sunnah and reason in the literature of *Khasâis* (the Prophet's

.....

* Bu çalışma 2012 yılında tamamladığımız "Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber'e Atfedilen Hissî Mucizelerin Kur'an Çerçevesinde Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. / This article is extracted from my master thesis entitled "Hasâis ve Delâil Edebiyatında Hz. Peygamber'e Atfedilen Hissî Mucizelerin Kur'an Çerçevesinde Değerlendirilmesi", (Master's Thesis, Çukurova University, Adana, 2012).

** Öğr. Gör. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı. Lecturer, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Theology, Department of Tafsir (Qur'anic Exegesis), Nevşehir, Turkey.
fatimaunsal@nevsehir.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-5711-4824>

special features) and *Dalâil* (proofs of prophethood). The literature of *hasâis* and *dalâil* contains the works about the special features and miracles solely attributed to the Prophet. Also it consists of works aiming to prove his prophethood. These works are composed of traditions that depict the Prophet as a superhuman. There is no explicit reference in the Qur'an that the Prophet performed a sensorial miracle in his life before and after the prophethood. Furthermore, as stated in the surah al-Isra 17 verse 59 a negative attitude is put forward towards the demands of the polytheists for a miracle. Nevertheless, there are many narrations about the extraordinary events and features attributed to the Prophet. In this study, the view that sensorial miracles were attributed to the Prophet will be evaluated based on the Qur'an's attitude towards the idea of miracle. In this regard, firstly, the concepts of *dalâil*, *hasâis* and miracle will be explained. Then miracles attributed to the Prophet, specifically *shaq al-şadr* (splitting of the chest) and *inshiqaq al-qamar* (splitting of the moon) will be evaluated. In this way, I will answer the question of whether the perception of the prophet in the books of *hasâis* and *dalâil* complies with the Qur'anic understanding.

Keywords: Tafsir, Hadith, Evidence, Miracle, *Dalâil al-Nubuwwah*, *Hasâis al-Kubrâ*.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Delâil Kavramı

“Bilinmeyen şeyin öğrenilmesini sağlayan bilgi, kılavuz” anlamındaki *delîl*in çoğulu olan *delâil* ile “peygamberlik” anlamındaki *nübüvvet* kelimesinden oluşan “delâilü'n-nübüvve”, terim olarak bir peygamberin bizzat gösterdiği veya peygamberliğine alâmet olmak üzere kendisi dışında meydana gelen tabiatüstü olayları konu edinen, peygamberin getirdiği ilkeleri ilmî tahlillere tâbi tutarak bunların ilâhî kaynaklı olduğunu, dolayısıyla o peygamberin de hak peygamber olduğunu ispatlamayı amaçlayan eserleri ifade eder. Peygamberlerin gerçekleştirdiği tabiatüstü olaylar, benzerlerini meydana getirme açısından muhataplarını âciz bıraktıkları için mûcize, nübüvveti kanıtladıkları için de delîl-delâil diye adlandırılır. Peygamber olacak kişinin doğumu sırasında veya nübüvvetle görevlendirilmesi esnasında meydana gelen harikulade olaylar nübüvvetin delillerinden sayılmakla birlikte mûcize olarak isimlendirilmez. Ebû Hâtim er-Râzî'ye (ö. 322/933-34) göre bu iki türe giren olayların tamamına “işaretler ve alâmetler” anlamında *a'lâm* denilir. Bunlara ayrıca “deliller” manasında olmak üzere *âyât* ve *şevâhid* adı da verilir.¹ İslam

1 Ebû Hâtim Ahmed b. Hamdân er-Râzî, *A'lâmü'n-Nübüvve*, nşr. Salâh es-Sâvî-Gulâm Rizâ (Tahran: y.y., 1977), 193.

âlimleri, mutlak olarak nübüvvet müessesesini ve özellikle Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispatlamak amacıyla yazdıkları bu tür eserlere "A'lâmü'n-nübüvve" yanında "Delâilü'n-nübüvve" adını vermek suretiyle hem bizzat peygamberlerce gösterilen mûcizeleri, hem de kendileri dışında meydana gelen harikulade olayları delâil kapsamına almışlardır.²

Delâilü'n-nübüvve türündeki eserleri, muhtevalarına ve peygamberliği ispat ediş metotlarına göre iki ana gruba ayırmak mümkündür³: Birinci grupta sadece nakle dayanarak nübüvveti mûcizeler ve diğer harikulade olaylarla ispatlamaya çalışan eserler yer alır. Daha çok Selefiyye'ye bağlı hadisçiler tarafından kaleme alınan bu grubun en meşhur eserleri Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038) ile çalışmamızda ele alacağımız Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Delâilü'n-Nübüvve* adını taşıyan kitaplarıdır. Bu tür eserlerde nübüvvet ve özellikle Hz. Muhammed'in nübüvveti, Kur'an'ın yanı sıra daha ziyade çeşitli rivayetlerle nakledilen harikulade olaylara dayanılarak ispat edilmeye çalışılmış, buna karşılık mûcize vb. olayların nübüvveteye delil oluş keyfiyeti üzerinde hemen hemen hiç durulmamıştır.

İkinci grupta Peygamberlik müessesesini aklî temellere dayandırarak ispatlamaya çalışan eserler yer alır. Söz konusu eserlerde peygamberlerin getirdiği öğretilerin evrenin yaratılış ve işleyişini mantikî ve tutarlı yorumlara kavuşturduğu vurgulanmış, bu öğretilerin içerdiği ilkelerin gerek fert gerekse toplumun her türlü ihtiyacına cevap verecek nitelikte olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Câhiz'in (ö. 255/869) *Hucecû'n-Nübüvve*'si, Bâkîllânî'nin (ö. 403/1013) *el-Beyân*'ı bu gruba dâhil olan eserlerin bazı örneklerini oluşturur.

.....

- 2 Nübüvvetin ispat edilmesi amacıyla yazılan eserler bu iki isim dışında *İsbâtü'n-nübüvve*, *İsbâtü'r-ri-sale*, *tesbîtü delâilü'n-nübüvve*, *hucecû'n-nübüvve*, *âyâtü'n-nübüvve*, *şevâhidü'n-nübüvve*, *alâmâtü'n-nübüvve*, *meâricü'n-nübüvve*, *emârâtü'n-nübüvve* ve *el-hasâisü'n-nebeviyye* gibi adlarla anılmıştır. Bk. Yusuf Şevki Yavuz, "Delâilü'n-Nübüvve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 1994), IX/115.
- 3 Tespit edilebildiği kadariyle delâilü'n-nübüvve konusuna ilk olarak yer veren İbn İshâk (ö. 151/768) olmuştur. İlk müstakil eserleri ise *İsbâtü'l-İlm Cale'n-Nübüvve* ve *İsbâtü'r-Rusil* adlarıyla Mutezile'den Dirâr b. Amr (ö. 200/815[?]) yazmış, onu *el-Hüccce ve'r-Rusil* adlı eseriyle Ebû Bekir el-Esamm (ö. 200/816) takip etmiştir. Câhiz'in (ö. 255/869) *Hucecû'n-Nübüvve* adlı eseri ile Kâdî Abdülcebbar'ın (ö. 415/1025) *Tesbîtü Delâilü'n-Nübüvve*'si Mutezile âlimlerine ait olan ve günümüze intikal eden başlıca delâilü'n-nübüvve eserleridir. İslam filozoflarından Kindî'nin (ö. 252/866) *Risâle fi Tesbîti'r-Rusil*, İbn Sîmâ'nın (ö. 428/1037) *Risâle fi İsbâti'n-Nübüvvât* adlarıyla birer risale yazdıkları da bilinmektedir.

1.2. Hasâis Kavramı

Hasâis kelimesi “bir şeye veya bir kimseye sadece onda bulunan bir özellik ile üstünlük nisbet etmek” anlamındaki *hass* (husûs) masdarından isim olan *hâssıyyetin* çoğulu olup “meziyetler ve üstün özellikler” demektir.⁴ “Fevka’l-beşer (beşer üstü), “fevka’l-âde” (olağan üstü) ve “harikülâde” (alışılmıştı aşan) özellikleri bahis konusu edinen ilim dalına ilk dönemlerde *delâil*, sonraki dönemlerde ise *hasâis* adı verilmiştir.⁵ Başlangıçtan bu yana Hz. Peygamber’in nebîlik-rasullük yönünü anlatan ilim dalını ifade eden terim konusunda ittifak sağlanamamış, bu konuda dönem dönem farklı terimler kullanılmıştır.⁶ Terimlerin zaman içerisinde farklılık arz etme sebebiyle ilgili olarak Ali Yardım, “bazı mânâlara yeni ad bulma ve konuya yeniden bir aktüalite kazandırma ihtiyacının rol oynadığını belirterek bunun müellifleri bu yola sevk ettiği düşünülebilir”, şeklinde bir açıklama getirmiştir.⁷

“Hasâisü’n-nebî”nin Kur’an ve sünnette birçok delili vardır. Özellikle Ahzâb sûresindeki birçok ayet (33.Ahzâb 28-59) Hz. Peygamber’e ait hükümlerden bahseder. Yine Hz. Peygamber’e gece namazı kılmasını emreden ayette “sana mahsus bir nafîle olmak üzere” (17.İsrâ 79) ifadesi de bunu belirtir. Hadislerde bizzat Hz. Peygamber’in bazı uygulamaları kendisine münhasır kıldığı görülür. Mesela Hz. Peygamber, Mekke’nin Harem bölgesinde yasaklanan fiilleri sayarken kendisinin bu yerde savaştığını söyleyerek aynı şeyi isteyebileceklere karşı Allah’ın bu izni fetih günü kısa bir süre için yalnız kendisine verdiğini belirtmiş ardından Harem’in eski statüsüne döndüğünü bildirmiştir.⁸

Hz. Peygamber’e lütfedilen üstünlüklere dair kaleme alınan ve bir “fezâilü’n-nebî” edebiyatı oluşturacak kadar çok olan eserlerin bir kısmı Resûlullah’ın diğer peygamberlerden üstünlüğünü konu edinmiş, bir kısmı da onun

4 Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükkerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beirut: Dâr Sâdir, 2003), III/111-112.

5 Yusuf Şevki Yavuz, “Hasâisü'l-Kübrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1997), XVI/276-277.

6 “Delâilü’n-Nübüvve” (peygamberliğin delilleri), “Alâmetü’n-Nübüvve” (peygamberlik işaretleri), “el-Hasâisü’n-Nebeviyye” (peygambere ait özellikler) ve “Mu’cizatü’n-Nebeviyye” (peygamberlik mucizeleri) gibi terimler aynı maksatla kullanılmıştır. Bk. Ali Yardım, *Hadîs I-II* (İstanbul: Damla Yay., 2000), 13; Ali Yardım, *Peygamberimiz’in Şemâli* (İstanbul: Damla Yay., 2009), 22.

7 Yardım, *Hadîs I-II*, 14.

8 Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yay., 1981), “İlim” 37.

insanlardan, cinlerden, meleklerden ve bütün yaratıklardan üstün olduğu hususunu ele almıştır. Fezâil müellifleri, Hz. Peygamber'in bu üstünlüklerini kanıtlayabilmek için öncelikle ayetlerden deliller getirmişlerdir. Kur'an'da, peygamberlerden bir kısmının bir kısmına üstün kılındığı ve bazılarının derecelerinin yükseltildiğinin bildirilmesinden,⁹ Allah nezdindeki konularının farklı olduğu sonucu çıkarılmış, Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet olarak gönderildiğini,¹⁰ kavminin içinde bulunduğu sürece Allah'ın onlara azap indirmeyeceğini¹¹ beyan eden ayetlerden de onun bütün peygamberlerden üstün olduğu neticesine varılmıştır.

Hz. Peygamber'in üstünlüğüne temas eden hadislere gelince, bu konudaki hadisleri dünyaya ve ahirete ait üstünlükleri ele alanlar olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. Dünyevî üstünlükleriyle ilgili rivayetler fazla değildir. Bunların en meşhuru, önceki peygamberlere verilmeyen beş özelliğinin Hz. Peygamber'e verildiğine dair rivayettir.¹²

Hz. Peygamber'e ahiret hayatında verilen üstünlükler ise pek çoktur. Bunlar ise Hz. Peygamber Allah'ın habibi olduğunu, kıyamet gününde Âdem'in ve diğer peygamberlerin kendisinin dûnunda bir mevkide bulunacağını, hamd sancağını kendisinin taşıyacağını, ilk defa kendisinin şefaate edeceğini, cennetin kapı halkalarını ilk önce kendisinin hareket ettireceğini, Allah'ın ilk defa kendisini içeri alacağını, beraberinde de müminlerin fakirlerinin bulunacağını, Allah katında öncekilerin ve sonrakilerin en değerlisinin kendisi olduğunu belirtmiş, bu özelliklerin her birinin sonunda, "Bunu övmek için söylemiyorum" cümlesini tekrarlamıştır.¹³

.....

9 el-Bakara 2/253; el-İsrâ 17/55.

10 el-Enbiyâ 21/107.

11 el-Enfâl 8/33.

12 Buhârî, "Teyemmüm" 3; "Salât" 56, "Humus" 8, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahih*, nşr. M. Fuad Abdülbâkî (İstanbul: Çağrı Yay., 1992), "Mesâcid" 3; Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yay., 1992), "Gusl" 26. Buna göre Hz. Peygamber'e bir aylık mesafeden düşmanlarının kalbine korku salma özelliği verilmiş, yeryüzü namazgâh, temiz ve temizlik sebebi kılınmış, ganimetler ona helâl sayılmış, diğer nebiler sadece kendi kavimlerine gönderildiği halde o bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmiş ve kendisine şefaate etme hakkı tanınmıştır.

13 Abdullah b. Abdurrahman Dârimî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yay., 1992), "Mukaddime" 8; Tirmizî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı yay., 1992), "Menâkıb" 1. Ayrıca bk. Buhârî, "Cum'a" 1, 12; Müslim, "Cum'a" 19, 21; "İmân" 335.

Çalışmamızda ele alacağımız Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-Hasâisü'l- Kübrâ* adlı eseri Hz. Peygamber'in mucizelerine dair rivayetlerin bir araya getirildiği en kapsamlı eserdir. Eserin girişinde müellif şöyle söylemektedir:

“Bu eserde ilgili konulara dair bütün rivayetleri toplamaya çalıştım. Eserin mevzû ve merdûd rivayetlerden uzak/arınmış olmasına da büyük önem gösterdim. Sened itibariyle zayıf olan rivayetleri destekleyen çeşitli rivayet tariklerini de esaslı bir şekilde araştırıp tespit ettim. Bütün rivayetleri tasnif ettim. Böylece -Allah'a hamdolsun- sahasında en doyurucu bir eser haline geldi. Artık o, elde edilmesi istenen bilgiler ve ulaşılması arzulanan neticeler bakımından bir feyiz çeşmesi halindedir. Okuyucuya takdim ettiği ölçü ve bilgiler bakımından tam manasıyla rahatlatıcıdır. Kaynakları saf ve tertemizdir. Okuyucuları için kâfi ve vâfidir. Nadiren duyulan ve dikkatlerden kaçan bazı bilgileri de muhtevidir. Çünkü eserde, uzak olanları yaklaştırmış, ayrı duranları birleştirmiş, dikkatlerden kaçanı yakalayıp bir araya getirmiş, dağınık bilgileri aynı sahada toplamış bulunuyorum. Böylece inanmış bir topluluğun gönüllerine genişlik kazandırmış, bozguncu ve inkârcıları da kızdırmış oluyorum. Mühlidler, bidatçılar ve inatçı filozoflar eserimizi hoş karşılamayacaklardır.”¹⁴

İşte Delâil ve Hasâis edebiyatı Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispat ve kendi sınıfı içerisindeki üstünlüğünün delillerini bir araya getirme iddiasıyla kaleme alınmıştır. Hz. Peygamber'e atfedilen mucizeler *Delâil ve Hasâis* kitaplarında yer alıp genellikle dördüncü tabakanın ürünüdür. Bu eserlerin yazarları asırlar geçtikten sonra birinci ve ikinci tabakanın bulamadıklarını bulmak istemişlerdir. Eserlerde yer alan rivayetler hiç tenkid ve tahkik edilmeden eserlere alınmış, hatta kimi zaman merfu hadis formuna getirilmiş olabileceği düşünülebilmektedir.¹⁵ Suyûtî'nin eseri *el-Hasâisü'l-Kübrâ* ise mevcut eserlerin en geniş olup zayıf güçlü demeden rivayetleri bir araya toplamış olduğu bir eserdir. Her ne kadar kendisi rivayetlerin güvenilir olduğunu eserinin takdim kısmında belirtse de kimi rivayetleri eserine alırken bazı çekinceleri olmuştur.¹⁶ Hatta Süyûtî uydurma hadislerini derlediği *el-Leâli'l Masnû'a fi'l-Ehâdisi'l-Mevdûa* adlı eserine aldığı kimi hadislerini *el-Hasâis*'te de

14 Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Halil Harrâs (Mısır: Dârü'l Kütüp el-Mısriye, ts.), I/4.

15 Hasan Hanefî, *İslâmî İlimlere Giriş*, çev. Muharrem Tan (İstanbul: İnsan Yay., 2000), 37-38; Mevlânâ Şibli, *Asr-ı Saadet*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: Eser Neş., 1978), III/154-159.

16 Süyûtî bazı rivayetleri eserine alırken, “Gönlüm onları almak istemiyordu ama bu hususta Hâfiz Ebû Nuaym'a uydum.” şeklinde açıklamalar yapmıştır.

görmek mümkündür. Bu da göstermektedir ki delâil ve hasâis türü eserlere ihtiyatlı yaklaşılması gerekmektedir.

1.3. Mûcize Kavramı

Mûcize, sözlükte “bir şeye güç yetirememek; öne geçmek, başkalarını aciz bırakmak; engel olmak, hızını kesmek” gibi anlamlara gelen “acz” kökünden türemiş bir kelimedir.¹⁷ Kur'ân'da mûcize ve i'caz terimleri geçmemekle birlikte peygamberlerin nübüvvetlerini kanıtlamak için mûcizeye yakın anlamda kullanılan *âyet*, *beyyine*, *burhan*, *sultân*, *hak*, *furkan* gibi kelimeler Kur'an'da yer almaktadır. Mûcize teriminin İslâm literatürüne girmesi muhtemelen hicri 3. asrın sonları ile 4. asrın başlarında gerçekleşmiştir.¹⁸

Tarihin belirli dönemlerinde peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan kişiler kendilerinin vahiy yoluyla Allah ile iletişim kurduklarını, Allah'ın elçisi olduklarını, iddia etmişler bu iddialarının ve vahiylerinin doğru olup olmadığının tespiti hususunda Allah mûcizeler yardımıyla elçilerini desteklemiştir. İşte bu yüzden mûcizenin ne olduğu ve hangi özelliklere sahip olduğunun bilinmesi gerekir. Yoksa hakiki peygamberi yalancından ayırmak mümkün olmayacaktır.

Mûcize, kelimeler literatürüne göre peygamberlik iddia eden kişinin elinde meydana okuduğu esnada iddiaya uygun olarak başkalarının yapamadıkları olağanüstü bir şeyin ortaya çıkmasıdır. Buna göre mûcize peygamberlere mahsustur. Nebi-rasul olmayan bir insanın mûcize göstermesi söz konusu değildir. Çünkü olağanüstü bir şeyin ortaya çıkması hali Allah'ın dilemesi ile zuhur eder. Yani mûcizenin yaratıcısı Allah'tır. Bu sebepten dolayı tarifte özellikle “ortaya çıkarması” değil, “ortaya çıkması” tabiri kullanılmıştır.¹⁹ “Hiçbir elçi Allah'ın izni olmadan mûcize gösteremez.”²⁰ Böylece Kâinat ve tabiat kanunlarını yaratan, kâinat üzerinde her türlü tasarruf yetkisine sahip olan Allah, kâinatın bütün bu muazzam işlevini bir anda ters yüz edebilecek

17 Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-Luğa*, thk. Riyâz Zeki Kâsım (Beyrut: Dârül Marife, 2001), III/2337; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI/93-94.

18 Bk. Halil İbrahim Bulut, “Mûcize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2005), XXX/350-352.

19 Adil Bebek, “Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18, (2000), 123.

20 el-Mümin 40/78.

kudrete ve bilgiye sahiptir. Allah'ın dilemesiyle mûcizeler tabiatın normal akışını alt üst edebilmektedir.²¹ Çünkü 3.Âl-i İmran sûresinde buyrulduğu üzere “Kâinattaki her şey kendini Allah'ın iradesine teslim etmiştir.”²²

Bunun yanında Kur'an'da geçen muhtelif ayetlerde tabiatın muazzam ölçüde yaratıldığına, değişmez bir düzenin varlığına (sünnetullah) dikkat çekilmiş ve bu değişmez düzenin Allah'ın en büyük mûcizesi olduğu defalarca vurgulanmıştır.²³ Şurası bir gerçektir ki; tabiatın bu muazzam yapısının başlı başına bir mûcize olduğunu göremeyen insanlar daha ziyade Allah'ın mûcizelerini görmek için tabii sürecin kesintiye uğradığı durumlara olağanüstülük atfedip mûcize demişlerdir. Böylece Allah tabiatın bu muazzam işleyişinden ikna olmayan toplumları sel, fırtına, deprem, yağış almayan yerlere aşırı yağmur gibi felaketlerle alametlerini göstermiştir.²⁴

Kelâm âlimleri mûcizeleri idrak edilmesi açısından hissî, haberi ve aklî olmak üzere üç grupta ele almıştır. İlk hissî mûcizelerde aranılan özellik iddia sahibinin meydan okuduğu esnada harikulâde olayın gerçekleşmesi gerekmektedir. Aksi taktirde Peygamber olan şahıs toplumun huzurunda iddiasına uygun olarak olağanüstü fiili gösteremezse gözden düşecek ve artık onun sözüne itibar edilmeyecektir.²⁵ Nitekim Hz. Peygamber'den de, Mekkeliler ve Yahudiler hissî mûcizeler istemiş lakin isteklerine olumsuz cevap verilmiş²⁶ ve kendisine verilen en büyük mûcizenin ise Kur'an-ı Kerim olduğu zikredilmiştir.²⁷ Halböyle iken İslâm âlimleri özellikle Hz. Peygamber'in göğsünün yarılıp kalbinin yıkanması, isrâ ve miraç hadisesi, inşikâku'l-kamer meselesi, melekların Bedir savaşında tecessüm edip müşrikleri öldürmek suretiyle Müslümanlara yardım etmeleri gibi konularda ihtilaflar oluşturmuş

.....

21 el-Enbiya 21/69; el-Ankebût 29/24; Âsâ mûcizesi için bk. el-A'râf 7/107, 117-118; Tâhâ 20/19-21, 65-69; eş-Şuarâ 26/32, 45; en-Neml 27/10; el-Kasas 28/31.

22 Âl-i İmran 3/83.

23 el-Fâtır 35/43-44; Yâsin 36/38-40; Mülk 67/3-4.

24 Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çev. Alparslan Açıkgenç (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2003), 118-119. Ayrıca bk. Halil İbrahim Bulut, *Kur'an Işığında Mûcize ve Peygamber* (İstanbul: Rağbet Yay., 2002), 67-68.

25 el-Hûd 11/64-68; Tâhâ 20/67-69; eş-Şems 91/11-15.

26 Ayrıca mûcize isteklerini belirten benzer ayetler için bk. el-En'âm 6/8-9, 37, 109, 124, 158; el-A'râf 7/106; el-Hûd 11/12, 53, er-Ra'd 13/7, 27, 31; İbrahim 14/10; el-Hicr 15/7; el-İsrâ 17/90-93; Tâhâ 20/133; el-Enbiyâ 21/5; el-Furkân 25/7-8, 21; eş-Şu'arâ 26/154; el-Kasas 28/48; el-Ankebût 29/24, 50; el-Fussilet 41/14; el-Zuhruf 43/53; el-Müddessir 74/52.

27 Buhârî, “Fedâilü'l- Kur'ân”, 1, “İ'tisam”, 1; Müslim, “İman”, 239.

ve bu ihtilaflar Hz. Peygamber'de hissî mûcize var mı, yok mu tartışmalarına sebebiyet vermiştir.

Haberî Mûcizeler Peygamberlerin Allah'tan gelen vahye dayanarak verdikleri gayb haberleridir. İsyankâr toplumların başlarına geleceğini önceden bildirdikleri felaketlerin aynen vuku bulması, Hz. İsa'nın muhataplarının evlerinde ne yiyip ne biriktirdiklerini haber vermesi,²⁸ Hz. Peygamber'in Bizanslılar'ın İranlılar'ı savaşta mağlup edeceğini,²⁹ İslam dininin doğuda ve batıda yayılacağını bildirmesi³⁰ bu tür mûcizelerdendir.

Aklî Mûcizeler ise bunlar düşünmekle algılanabilen hususlar olup hissi mûcizelerden farklı olarak belirli bir zaman ve mekânla sınırlı değildir. Peygamberlerin güvenilir, ahlâk sahibi olmaları, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaları, ilahi mesajı bizzat uygulayıp insanlara örnek teşkil etmeleri, tebliğ ettikleri vahyin lafiz ve muhteva bakımından erişilmez bir üstünlük taşıması gibi hususlar bu türün kapsamına girer.³¹ Nitekim Hz. Hatice'nin ve Ebu Bekir'in İslâm'ı kabul etmesi ve hissî mûcize talebinde bulunmaksızın ilk inananların inançlarının tam olması Hz. Peygamber'in yukarıda sayılan özelliklere haiz olmasından kaynaklanmaktadır.³²

Mûcizeler amaçları bakımından da hidayet, yardım ve helâk mûcizeleri olmak üzere üçe ayrılmıştır. Hidayet mûcizeleri tehdidi şartı çerçevesinde inkârcıların gözü önünde ve onları acze düşürecek şekilde zuhur eden mûcizelerdir.³³

Yardım mûcizeleri inananların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik olarak zuhur eden ilahi yardımlardır. Bu tür fevkaladelikler hemen hemen her peygamberin hayatında görülür ve ona bağlanan müminler de manevi bir şevk ve itminan meydana getirir.³⁴

Helâk mûcizeleri ise inkârda ısrar eden kavimlerin cezalandırılmasına yönelik mûcizelerdir. Kur'an'daki açıklamalara göre helak mûcizeleri şiddetli

.....

28 Âl-i İmrân 3/49.

29 er-Rûm 30/1-4.

30 Buhârî, "Menâkıb" 25.

31 Bulut, "Mûcize", XXX/351.

32 Şibli, *Asr-ı Saadet*, II/190-191.

33 el-Bakara 2/23-24.

34 Âl-i İmrân 3/123-127; el-Mâide 5/112-115; el-A'râf 7/160; el-Ahzâb 33/9.

fırtına, korkunç bir gürültü, tufan, zelzele gibi tabi âfetler tarzında gerçekleştiği gibi düşmanlar tarafından katledilmek şeklinde de görülmüştür.³⁵

2. Hz. Peygamber'e Atfedilen Peygamberlik Öncesi Hârikulâdelikler (İrhâsât)

Bu başlık altında Hz. Peygamber'in doğumuyla görülen mucizelerin yanında sünnetli olarak doğması,³⁶ beşikteyken konuşması³⁷ gibi harikuladelikler sıralanabilir. Fakat biz Kur'an'la bağlantılı olduğu için sadece Hz. Peygamber'in nübüvvet mührü ve şakkı sadr hadisesini ele alacağız.

Hasâis, delâil, şemâil türü eserlerin üzerinde dikkatle durduğu konulardan biri olan nübüvvet mührü daha çok "hâtemü'n-nübüvve" olarak geçmektedir. Hâtem kelimesi hatmden gelmekte yani "tamamlamak, sonuna varmak" demektir. Kur'an'da "hâtemü'n-nebi" (peygamberlerin sonuncusu) ifadesi geçmektedir.³⁸ Hâtem aynı zamanda mühür manâsına da gelmektedir. Bu, Hz. Peygamber'den sonra peygamber gelmeyeceğine ve nübüvvet silsilesinin sona erdiğine delalet eden bir eser demektir.

Bu konuda Sâib b. Yezîd'den gelen rivayet şu şekildedir: "Teyzem beni Peygamber'e götürdü ve Ey Allah'ın Rasûlü kız kardeşimin çocuğu sancılandı" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah başımı sıvazladı ve bana bereket duâsı okudu. Sonra Rasûlullah abdest aldı ben onun abdest suyunun artığından içtim ve Rasûlullah'in arkasına dikildim; iki kürek kemiği arasındaki peygamberlik mührüne baktım, keklik yumurtası büyüklüğündeydi."³⁹

Müslim'in Abdullah b. Sercis'den, Ahmed b. Hanbel'in Ebû Zeyd'den naklettikleri bir diğer rivayet ise, "Peygamber'in iki omuzu arasında güvercin yumurtası büyüklüğündeki peygamberlik mührünü gördüm."⁴⁰ şeklindedir.

Bu konuda birçok rivayet vardır. Rivayetlerin ortak noktası Hz. Peygamber'de bir et beninin bulunduğu. Fakat bu ben çoğunluk tarafından normal bir ben olarak değerlendirilmemiş, peygamberlik alameti olarak

35 Bulut, "Mûcize", XXX/351

36 Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, 1/90,91.

37 Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, 1/91.

38 el-Ahzâb 33/40.

39 Buhârî, "Vudû", 27; Müslim, "Fedâil", 17; Tirmizî, "Menâkıb", 11.

40 Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, 1/101.

nitelendirilmiştir.⁴¹ Her insanda bulunulabilecek bir özelliğe sahip olan bir benin peygamberde olması ona nasıl bir ayırıcı özellik kazandırabilir? İşte bu beni diğer benlerden farklı kılan özellik benin doğuştan olmayıp sonradan kazanılan bir işaret olması, hatta bu işaretin melekler tarafından Hz. Peygamber'in kalbi temizlenme esnasında yapılıp adeta bir mühür gibi mühürlenmek suretiyle oluşmuş "mûcizevî bir ben" olmasıdır.⁴² Bu düşüncenin savunucuları benin sonradan meydana geldiğini ve vefatıyla (nübüvvetin sona ermesiyle) da yok olduğunu şu rivayetlerle delillendirmişlerdir. Rivayete göre ashabin bir kısmı Hz. Peygamber'in öldüğünü söylerken, diğer bir kısmı da ölmediğini söylemişlerdir. Esmâ bint. Umeyyâ gelerek elini Hz. Peygamber'in iki omuzu arasına sokmuş ve "Rasûlullah vefat etmiştir. Zira iki omuzu arasındaki mühür kaldırılmıştır." demiştir.⁴³ Bu esrarengiz kayboluş Hz. Peygamber'in vücudundaki et parçasının normal bir ben olmadığını ortaya koymaktadır. Fakat nübüvvet mührünü mûcize olarak değerlendirmeyenlerin, tabib olarak tanınan Ebû Rimse et-Teymî'den naklettikleri şu rivayete yer vermek gerekir. Rivayete göre Ebû Rimse, kendisi gibi tabib olan babasıyla beraber Hz. Peygamber'i ziyarete gelmişti. Babası, Hz. Peygamber'in sırtındaki güvercin yumurtası büyüklüğündeki et parçasını görünce, "Ben insanlar içinde en iyi tabibim. Seni tedavi edeyim mi?" diye sormuş, Hz. Peygamber de, "Hayır, onun tabibi onu yaratandır" diyerek, muhtemelen kendisine zararı olmayan bu beni aldirarak sağlığını riske atmak istememiştir.⁴⁴

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in kendisinde bulunan bu beni nübüvvetle ilişkilendirdiğine dair bir ifadesi mevcut değildir. Ayrıca o dönemde Hz. Peygamber'in iki omuzu arasındaki bu et parçasının nübüvvetle ilişkisi olduğu bilinseydi, Hz. Peygamber'e böyle bir teklifte bulunulması mümkün olmazdı. En azından Hz. Peygamber'in bunun nübüvvet mührü olduğunu ve buna cerrahî bir müdahalenin yapılamayacağını ifade etmesi gerekirdi. Bunun nübüvvet mührü diye algılanması, muhtemelen Hz. Peygamber'in

.....

41 Yardım, *Peygamberimizin Şemâilî*, 74-75.

42 Yardım, *Peygamberimizin Şemâilî*, 74-75.

43 Ebû Bekir el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, nşr. Abdulmu'tî Kal'âcî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988), VII/219; Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, I/103.

44 İsmail Hakkı Ünal, "Hz. Muhammed (SAV) ve Tıp", *Diyanet İlmî Dergi -Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayısı-* (2003), 183.

vefatından sonraki dönemlerde ona olan aşırı sevgi ve yüceltmenin doğurduğu anlayışların birer yansıması olarak kabul etmek gerekir.⁴⁵

Bu mücizevî olarak değer gören benin diğer bir özelliği de şakk-ı sadr sonrası oluşmasıdır. Bu nedenle şakk-ı sadr meselesine değinmek gerekmektedir. İslami literatürde şakk-ı sadr terimiyle Hz. Peygamber'in göğsünün açılması kastedilmektedir. Rivayetler Hz. Peygamber'in göğsünün melekler veya kuşlar tarafından açılıp temizlendiğini ve içine iman ve hikmetin doldurulduğunu haber vermektedir. Olayın meydana geliş zamanı hakkında farklı rivayetler bulunmakla birlikte rivayetlerde genelde aynı tema işlenmektedir. Bu rivayetlere göre şakk-ı sadr hadisesi, (1) Hz. Peygamber sütanesi Halime'nin yanında dört-beş yaşlarındaiken, (2) On küsür yaşlarındaiken, (3) İlk vahiyden önce ve (4) Miraca çıkmadan önce olmak üzere dört ayrı zamanda meydana gelmiştir.⁴⁶

Utbe b. Abdü's-Sülemî'den bu konu ile ilgili üç ayrı "şakk-ı sadr" rivâyeti gelmiştir. Suyûtî'nin de eserinde yer verdiği Utbe b. Abdü's-Sülemî rivayeti şu şekildedir:

Bir adam Rasûlullah'a "Yâ Rasûlallah! Senin (peygamber olduğunu gösteren) ilk durumun nasıldı?" diye sordu. Rasûlullah, "Sütannem Sa'd b. Bekir oğullarındandı. Ben ve süt kardeşim koyun otlatıyorduk. Yanımıza azık almamıştık. Ben kardeşime, "Kardeşim git ve bize annemizden azık getir" dedim. Kardeşim gitti ve ben koyunlarla birlikte kaldım. İki tane beyaz güvercin geldi. Biri arkadaşına, "Bu o mu?" diye sordu. Arkadaşı da "evet" cevabını verdi. Acele acele bana doğru gelip beni tuttular ve sırtüstü yere yatırdılar. Karnımı yardılar ve sonra kalbimi çıkarıp onu da yardılar. Sonra iki siyah kan phtısı/alaka çıkardılar. Ardından biri diğerine "Bana kar suyunu getir" dedi ve onunla da kalbimi yıkadılar. Sonra "Bana sekîneyi (huzur) getir" dedi ve onu kalbime serpti. Sonra arkadaşına, "Onu iyileştir" dedi ve kalbimi iyileştirip

.....

45 Musa Bağcı, "Sünnet ve Hadislerin Anlaşılmasında Ehli Hadis'in Beşer Üstü Peygamber Tasavvurunun Etkisi", *Günümüzde Sünnetin Anlaşılması, -Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri-* (Mayıs, 2005), 85.

46 Beyhakî'ye göre hâdise sütanesi Halime'nin yanındayken, peygamber olarak gönderilirken ve Miraç gecesi olmak üzere birkaç kez gerçekleşmiştir. Bk. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 1/148. Süyûtî Hz. Peygamber'in çocukluk döneminden en mükemmel hale gelinceye kadar şeytandan tam anlamıyla korunması için şakk-ı sadrın üç kez meydana geldiğini söylemiştir. Şakk-ı sadrın vahiy alma-ya madden ve manen hazırlanması ve İsrâ gecesinde Allah'a münacatı tam anlamıyla yapabilmesi için bir ön hazırlık olduğunu beyan etmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, 1/112.

peygamberlik mührünü üzerine vurdu. Bundan sonra arkadaşına onu bir kefeye koy ve ümmetinden bin kişiyi de diğer kefeye koy dedi. Üzerindeki bin kişiye baktığım zaman onların bir kısmının üzerime düşmesinden korktum. Sonra biri diğerine “Şayet sen onu ümmetiyle tartsaydın onların hepsine ağır gelirdi” dedi. Daha sonra beni bırakıp gittiler. Çok korktum ve sütanneme gidip başımdan geçenleri anlattım. Başıma bir şey gelmesinden korkup bana şefkat gösterdi ve “Seni koruması için Allah’a havale ederim” dedi. Bir deve hazırladı ve beni de yanına alıp annemin yanına varıncaya kadar bırakmadı. Annemin yanına varınca ona “Emanetimi tevdi ettim mi?” diye sordu ve başımdan geçenleri anlattı. Annem bunlara aldırış etmedi ve “Onun doğumu esnasında Şam’ın saraylarını aydınlatan bir nurun çıktığını gördüm.” dedi.⁴⁷

Utbe b. Abdü’s-Sülemî yoluyla gelen hadislerin senedlerinin tâbiîn tabakasında mürsel hadis rivayet etmekle meşhur olan Abdurrahman b. Amr es-Sülemî ve Halid b. Ma’dân bulunmaktadır. Bununla beraber hadisin râvîlerinden olan münker hadis rivâyet etmekle meşhûr Bakıyye b. el-Velîd ise zayıf ve meçhul kimselerden rivayet ettiği hadisleri güvenilir kimselere atfetmektedir. Zaten Bakıyye’nin bu özelliğinden dolayı “Senedinde tedlis yapan Bakıyye olduğu için hadisin senedi zayıftır” denilmiştir. Nuaym b. Hammâd’ın ise sünneti desteklemek için hadis uydurmakta olduğu ve mezhep taassubundan dolayı Ebû Hanîfe hakkında yalan hikâyeler uydurduğu belirtilmektedir. Bu itibarla Utbe b. Abd es-Sülemî yoluyla gelen hadis sıhhat açısından zayıftır.⁴⁸

Şakk-ı sadr hadisesinin sütannesinin yanındayken gerçekleştiğine dair en sahih ve senedinin silsilesi bilinen rivayet Hammad b. Seleme’nin Sabit b. Benânî tarikiyle Enes b. Mâlik’ten naklettiği rivayettir. Müslim’in *es-Sahih*’inde yer alan rivayet şu şekildedir:

“Enes b. Mâlik’in anlattığına göre; Rasulullah bir gün çocuklarla oynarken Cibril gelip onu aldı, yatırdı, kalbini yarıp çıkardı. Sonra kalpten bir kan pıhtısı çıkarıp, “Bu şeytanın sendeki nasibidir” dedi. Sonra kalbi yerine
.....

47 Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, I/78,109-110. Ayrıca bk. Dârimî, “Mukaddime”, 3. Aynı rivayet İbn İshâk’ın *es-Sîre*’inde Halid b. Muaz’dan gelmektedir. Bk. İbn İshâk, *es-Sîre*, 102. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I/189-190.

48 Dârimî, “Mukaddime”, 3. Bakıyye hakkında daha fazla bilgi için bk. İsmail Lütfi Çakan, “Bakıyye b. Velîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 1991), IV/536, Şibli, *Asr-ı Saadet*, II/467-468.

koyup göğsünü bitişirdi. Hz. Muhammed ile oynayan çocuklar Hz. Muhammed'in öldürüldüğünü zannederek Halime'ye haber vermek için koşmaya başladılar ve şöyle dediler: 'Muhammed öldürüldü.' Heyecanla gittiklerinde herkes Muhammed'in simasında bir değişiklik görmüştü. Enes dedi ki: 'Göğüs yarasının dikildiğini gösteren izleri görmüştüm. Allah Rasülü bana bunun izini gösterdi.'⁴⁹

Enes'in talebelerinden olan Sabit b. Benâni'nin bu rivayetini sadece Hammâd b. Seleme peygamberimizin çocukluğunda olmuş bir hadise şeklinde göstermektedir. Diğer talebeleri, yani Katâde, Zührî, Şerîk, Sâbit b. Benâni ise bu olayın miraçtan evvel vuku bulunduğunu söylemektedirler. Müslim hadisinde Hz. Peygamber'in kalbinden şeytanî hisler çıkarılmış, çıkarılan şeye mukabil ilim ve hikmet konulmamıştır. Ancak miraç gecesinde bu olayı anlatan rivayetlere bakıldığında Hz. Peygamber'in kalbinin ilim ve hikmet ile doldurulduğu söylenmekte ve bütün rivayetler bu hususta ittifak etmektedir.⁵⁰ Böylece hadisenin çocukluk zamanında vaki olduğunu ileri sürmek doğru değildir.⁵¹ Aksi takdirde şakk-ı sadrın Hz. Peygamber'in çocukluğunda meydana geldiğini belirten bu rivayetler beraberinde soru(n)lara sebebiyet verecektir⁵²

Görüldüğü gibi meselenin cismaniyyetle bir alakası yoktur. Enes'in "Ben veya biz Rasulullahın göğsü üzerindeki dikiş izlerini gördük" ifadesi ise Enes'in diğer ravileri tarafından nakledilmemiştir. Bu rivayetleri cismani yarma ve temizleme şeklinde değil de Allah'ın Hz. Peygamber'i çocukluğundan beri insan tabiatının düşebileceği tehlikelerden uzak tutarak ona sahip

.....

49 Müslim, "İman", 261; Nesâî, "Salat", 2; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I/147; Süyûtî, *el-Hasâsîü'l-Kübrâ*, I/109.

50 Şibli, *Asr-ı Saadet*, II/469.

51 Şibli, *Asr-ı Saadet*, II/463.

52 Çocukluklarından itibaren mücevîz yönleri haiz olan Hz. İsa ve Yahya böyle bir operasyon geçirmezken peygamberliği söz konusu bile olmayan 3-4 yaşlarındaki bir çocuk böyle bir olayı neden yaşamaktadır? Mutlak güce kadir olan Allah çocuk doğmadan da bu işlemi niçin gerçekleştirmemiştir? Her doğan çocuk İslam fitratı üzerine doğuyor ve dolayısıyla bütün çocuklar günahsız addediliyorken Hz. Peygamber'in kalbindeki şeytanın nasibi nedir? Manevi bir boyutu olan günah kirlerinin yine manevi bir yolla temizlenmesi daha gerçekçi değil midir? Ayrıca dikiş izleri Enes tA'râfından görülür ve nakledilirken Hz. Peygamber'in eşleri -ki başta onların görmesi gerekir- bu dikiş izleri hakkında neden bir nakilde bulunmamışlardır? Bünyamin Erul, "Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", *Diyanet İlmî Dergi,-Peygamberimiz Hz. Muhammed özel sayı-*, (2003), 39-40. Ayrıca bk. Şibli, *Asr-ı Saadet*, II/467-468; Muhammed Gazalî, *Fıkhü's Sîre*, çev. Resul Tosun (İstanbul: Risale Yay., 2010), 65-67.

çıkmiş olabileceği şeklinde değerlendirmenin daha makul olabileceği kanaatindeyiz.⁵³

Hz. Peygamber'e şakk-ı sadr sonrası mühür vurulması meselesine gelince, bu hadise zayıf bir rivayete dayanır. İlgili rivayete göre bilinmeyen bir şahsın Hz. Âişe'den naklettiğine göre mühür vurulma olayı ilk vahiy esnasında meydana gelmiştir. Fakat Cibril'in ilk gelişini ve Alak Sûresinin ilk ayetlerini anlatan sahih rivayetler böyle bir olaydan bahsetmemektedir.⁵⁴

Rivayete göre Hz. Peygamber Hz. Hatice ile birlikte Hira mağarasında itikafa girmiş oldukları bir Ramazan ayında, Rasûlullah dışarıya çıkmış ve meleklerden Cebrâil bir anda vazifeyi yerine getirmek için yere inmiş ve Hz. Peygamber'in göğsünü yarıp temizlemiş, Allah'ın çıkarılmasını istediği şeyi kalpten çıkarmış ve sırtına peygamberlik mührünü vurmuştur. Daha sonra bir kişiden başlayarak Rasûlullah'ı, son olarak da yüz kişiyle birlikte tartmıştır. Sonunda diğer melek Mîkâil, "Kâbe'nin rabbine and olsun ümmeti ona tabi olacak" demiş ve Rasûlullah yolda yürürken kendisine ağaçlar ve taşlar selam vermiştir. Hz. Hatice de "Selam sana yâ Rasûlallah!" diyerek karşılamıştır.⁵⁵

Bu rivayet Hz. Âişe'ye nispet edilmektedir. Hz. Âişe'den sonra gelen râvî "an raculin" denilerek kendisi ve hâli meçhul bir kişi olarak zikredilmiştir. Bu meçhul kişiden sonra gelen kimse ise Ebû İmrân el-Cûnî'dir. Ebû Dâvûd'un Şîi olduğunu söylediği Ebû İmrân ile Hz. Âişe arasındaki kişi ise Yezîd b. Bân-bûs'tur.⁵⁶ Ayrıca bu rivâyet "Bed'ü'l-Vahy"de bulunan sahih rivâyetlerle örtüşmemektedir.⁵⁷

Son olarak şakk-ı sadr hadisesinin miraçtan önce meydana geldiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Güvenilirlik açıdan muteber kabul edilen bu rivayetler⁵⁸ anlam olarak her ne kadar aynı olsa da ayrıntıda farklılıklar gösterir. Bir çok ravi tarafından nakledilen bu rivayetlerin genelinde İsra gecesi önce si şakk-ı sadr olayının gerçekleştiğinden bahsedilir. Suyûtî'nin eserinde yer

53 Bk. Gazâlî, *Fıkhü's Sîre*, 67.

54 Buhârî, "Bed'ü'l-Halk" 6, Müslim, "İman" 264.

55 Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, I/162-163.

56 Şibli, *Asr-ı Saadet*, II/464-465.

57 Buhârî, "Bed'ü'l-Vahiy", 2; Müslim, "İman", 252.

58 Buhârî, "Salât" 1; "Hac" 76 "Bed'ü'l-Halk" 6; "Menâkibu'l-Ensâr" 42; "Enbiyâ" 5; "Tevhîd" 37; Müslim, "İman" 260-265; Tirmizî, "Tefsîr" 94/83; Nesâî, "Salât" 1.

verdiği rivayet ise Müslim'in Enes'ten naklettiği rivayet olup bazı eksiklikler barındırmaktadır. Rivayet mana olarak şu şekildedir:

Rasûlullah şöyle dedi: “Kendisine vahiy gelmeden önce Beyt'te (Kabe'de) uyku ile uyanıklık arası bir haldeyken “Üç kişiden birisi iki kişinin arasında” diye bir ses duydum. Beni alıp götürdüler. İçinde zezem olan altın bir tas getirildi. Göğsüm şurdan şuraya kadar yarıldı. Kalbim çıkarılıp zezemle yıkandı ve tekrar yerine kondu. Sonra da iman ve hikmet dolduruldu.” Rivayetinin devamında Cibril'in kendisini dünya semasına çıkardığı bilgisi yer almaktadır.⁵⁹

Buhârî ve Müslim'in naklettikleri bu rivayet Şerik b. Abdillah'ın Enes b. Mâlik'ten naklettiği rivayettir.⁶⁰ Rivayet hem mana hem de ravî itibarıyla bir takım eleştirilere maruz kalmıştır.⁶¹ Bu eleştirilerden biri miraç gecesiyle birleştirilerek anlatılan şakk-ı sadr hadisesinin karıştırılmış olma ihtimalidir.⁶² Nitekim miraca dair rivayetler genelde göğüs yarılması hadisesiyle başlamaktadır. Benzer gizemli iki hadisenin vuku bulması birbirine karışma ihtimalini düşündürmektedir. Ayrıca bu tür rivayetlerin rüya içerikli anlatılarla ilgili olduğu nitekim Araçların arasında benzer rüya anlatılarının var olduğuna dair ilginç rivayetler bulunmaktadır.⁶³

Şakk-ı sadr meselesinin ayetlerle delillendirilmesine gelince, Kur'an'da bu meseleye delil olabilecek bir ayet yoktur ancak İslam âlimleri şerh-i sadr meselesini şakk-ı sadr ile ilişkilendirmişlerdir.⁶⁴ Böylece “şerh-i sadr” kelimesinin geçtiği ayetin “şakk-ı sadr” mücizesini isbat ettiğini söylemişlerdir. Halbuki bu mücizenin Kur'an'la sabit olduğu doğru değildir ve

.....

59 Müslim, “İmân”, 262, 264. Ayrıca bk. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I/ 147; Süyûtî, *el-Hasâsü'l-Kübrâ*, I/111.

60 Buhârî, “Menâkıb”, 24; Müslim, “İman”, 262, 264.

61 Rivayetinin metin kısmında yer alan “kendisine vahiy gelmeden önce” ibaresi İsrâ hadisesinin peygamberlikten önce olmuş gibi anlaşılmasına sebep olmuştur. Şerik b. Abdillah'ın bu ziyadesi ravi yanılmasından kaynaklanmış olması muhtemeldir. Fakat rivayette şakk-ı sadr hadisesinden sonra isrâ'nın değil de miraç olayının anlatıldığı görülür. Bu da miracın peygamberlik öncesi meydana geldiği ve uykuda gerçekleştiğinin göstergesi olması açısından önemlidir. Daha fazla bilgi için bk. İsrâfil Balcı, *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2012), 186-195.

62 Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neş., 1988), X/525.

63 Geniş bilgi için bk. Balcı, *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği*, 257-263, 263-269.

64 Konuyla ilgili ayetler için bk. el-En'âm 6/125; en-Nahl 16/106; Tâhâ 20/25; el-Zümer 39/22; el-İnşirah 94/1.

Arapça'da "şerh-i sadr" ibaresine "şakk-ı sadr" manası vermek uygun değildir.⁶⁵

Elmalılı'ya göre (ö. 1942) şerh ve gönlün açılması maddî olarak göğsü veya kalbi açmak veya yarmaktan ziyade manevî olarak neşe ve ferahlık manasındadır.⁶⁶ Yine ona göre cismani yarma hadisesi ihtilaflıdır, ruhanî açma hadisesinde ise ittifak edilmiştir. Göğsü şerhetmekten asıl murad ise iman ve hikmet ile hakikatin açılmasıdır.⁶⁷ Nitekim 6.En'âm 125. ayet "Allah, doğru yola eriştirmek istediği kimsenin kalbini/gönül kapısını İslam'a açar..." şeklindedir.⁶⁸ Benzer yorum Taberî (ö. 310/923), Zemaşerî (ö. 538/1144) ve Kurtubî (ö. 671/1273) gibi müfessirler tarafından da dile getirilmiştir.⁶⁹ Ayrıca İnşirah sûresi bağlamıyla beraber Duhâ sûresi ile düşünüldüğünde ayetin ne isrâ sırasında meydana geldiği rivayet edilen olayla ne de Hz. Peygamber'in çocukluk döneminde vuku bulduğu nakledilen hadiseyle bir alakası bulunmaktadır.⁷⁰ Ayrıca Kur'an'ın muhtelif yerlerinde gönlün ferahlatılmasıyla ilgili ayetler mevcuttur, bu ayetler de kalbin açılıp biyolojik olarak yarılmasından bahsedilmemektedir.⁷¹ Yine Kur'an nübüvvet mühründen de bahsetmemiş, Hz. Peygamber ise et benini nübüvvet mührü olduğu şeklinde bir nitelendirmede bulunmamıştır. Görüldüğü gibi bu ifadeler Hz. Peygamber'in nübüvvet hazırlanma sürecini anlatan sembolik anlatımlardır ve olayın zarfı ile bir ilgisi yoktur.⁷²

.....

65 Ebû'l-Alâ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, çev. Komisyon (İstanbul: İnsan Yay., 1996), VII/161-163, Mevdûdî şakk-ı sadrın gerçekleştiğine dair bir delilin Kur'an'da bulunmadığını söylerken bu mucizevî olayın gerçekleştiğini inkâr etmiş değildir. Ancak bu olaya yalnızca hadislerin delil olabileceğini söylemiştir.

66 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili* (İstanbul: Matbaai Ebüzziya, 1935), VIII/5912-5913.

67 Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, VIII/5914-5915.

68 Ayrıca bk. Buhârî, "Tefsîr" 94.

69 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an* (Beirut: Dârü'l Kütüb-i İlmîye, 2005), XV/257; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf an Gavâmizi't Tenzîl ve Uyânü'l Ekâvi'l fi Vucûhit Te'vîl*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, 1998), VI/396; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'an* (Kahire: Dârü'l Kütüb-i Mısriye, 2002), X/346.

70 Bebek, *Kelâm Literatürü İşığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi*, 135-136. Ayrıca bk. Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, VIII/5915.

71 Tâhâ 20/25. Konuyla ilgili diğer ayetler için bk, el-En'âm 6/125; en-Nahl 16/106; eş-Şûara 26/13; el-İnşirah 94/1.

72 Erdinç Ahatlı, "Nübüvvet Mührü", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (2001), 285.

3. Hz. Peygamber'e Atfedilen Peygamberlik Sonrası Mûcizeler

Hz. Peygamber'e atfedilen peygamberlik sonrası mûcizelerden Hz. Peygamber'in gaybî haberler vermesi⁷³, hurma kütüğünün ağlaması,⁷⁴ ağacın yürümesi,⁷⁵ gibi harikulâdelikler olsa da biz sadece Kur'an'la bağlantılı olduğu için ayın yarılması hadisesini ele alacağız.

Şakku'l-Kamer/İnşikâku'l-Kamer hadisesi, Hz. Peygamber'in göstermiş olduğu en büyük somut mûcizelerden biri olarak kabul edilmektedir. Bazı âlimlerin Kur'an'da şakku'l-kamer hadisesine değinildiği yönündeki görüşleri konuyu daha da önemli hale getirmiştir. Şakku'l-kamer rivayeti, detaylarında birçok tezatları içeren münhasır rivayetlerden oluşmaktadır.⁷⁶ Bisetin sekizinci yılına yani boykot yıllarına tekabül eden bu hadisenin Mekke müşriklerin veya Yahudilerin istekleri doğrultusunda gerçekleştiği ifade edilmiştir.⁷⁷

Rivayetlerde ayda alışılmadık bir takım hadiselerin olduğu anlatılırken olayın sınırlı sayıdaki raviler tarafından nakledilmesi düşündürücüdür. Bu raviler Ali b. Ebû Talib, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Amr, Enes b. Mâlik, Cübeyr b. Mut'im ve Huzeife b. Yemân'dır. Abdullah b. Mes'ûd, Adullah b. Ömer ve Abdullah b. Abbas kanalıyla gelen rivayetlerde Rasûlullah zamanında ayın ikiye ayrıldığı ve Allah Rasûlü'nün bu olaya "Şahid olun!" dediği nakledilmektedir.⁷⁸ Ayrıca Buhârî'nin İbn Mes'ûd'dan naklettiği rivayette Hz. Peygamber'le İbn Mes'ûd'un Mina'da iken olayın vukuu anlatılmaktadır.⁷⁹ Cübeyr b. Mut'im kanalıyla gelen rivayette ise ayın Rasûlullah devrinde bölünerek dağın üzerine iki parça olduğu, bunun üzerine Allah Rasûlü'nün kendilerini büyülediği bildirilmektedir.⁸⁰

.....

73 Buhârî, "Cenâiz", 64; Müslim, "Cenâiz, 22; Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, 1/168.

74 Buhârî, "Menâkıb, 25; Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, 1/126.

75 Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve* II/153; Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, 1/165.

76 İlyas Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler* (İstanbul: Kitabevi, 2000), 170-171.

77 Buhârî, "Menâkıb", 27; "Tefsir", 54/1; "Menâkıbü'l-Ensâr", 36; Tirmizî, "Tefsir", 55. Ayrıca bk. Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, 1/209

78 Buhârî, "Menâkıb", 27; "Tefsir", 54/1; Müslim, "Sıfâtü'l-Münâfikün", 43, 45, 48; Tirmizî, "Tefsir", 54/3, 4; "Fiten", 20.

79 Buhârî, "Menâkıbü'l-Ensâr", 36; Tirmizî, "Tefsir", 54/5.

80 Tirmizî, "Tefsir", 54/5; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II/268; Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, 1/209. Rivayet şu şekildedir: Ay, Hz. Peygamber'in zamanında bölünerek şu dağın üzerinde iki parça oldu. Bunun üzerine Mekke müşrikleri, "Muhammed bizi büyüledi" dediler. Onlardan bazıları da "Bizi büyülediyse tüm insanları da büyüleyemez ya" dedi.

Bazı rivayetlerde ayın parçalarıyla ilgili bilgiler de mevcuttur.⁸¹ Huzeyfe b. Yemân'dan gelen rivayette ise ayın yarıldığından ziyade ayın yarılacağı anlaşılr.⁸²

Bu rivayetlere göre haberin isnad edildiği sahâbîler içinde olayı bizzat görme imkânına sahip olanlar Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Mes'ûd, Cübeyr b. Mut'im ve Huzeyfe b. Yemân'dır. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Amr ise olay olduğu sırada daha doğmamış veya olayı gözlemleyecek yaşta ve durumda değillerdir.⁸³ Cübeyr b. Mut'im ise olay gerçekleştiğinde Müslüman değildir. Ayrıca inşikâku'l-kamerle ilgili nakletmiş olduğu rivayeti müşrik olan ve müşrik olarak ölen babasından nakletmiştir. Bu sebeple Cübeyr b. Mut'im'in rivayeti münkatı'dır. İbn Mes'ûd'un rivayeti rivayetlerin en sahihi olup mevkuftur. Ali b. Ebû Tâlib ile Huzeyfe'ye nisbet edilen rivayetler ise sahih hadis kitaplarında yer almamıştır.⁸⁴

Enes b. Mâlik kanalıyla gelen, Buhârî'nin de üç farklı yerde naklettiği rivayet, içerik olarak diğer ravilerin rivayetlerinden tamamen farklıdır. Bu rivayette, Mekke halkının mûcize talebi üzerine Hz. Peygamber'in "ayın iki parçaya bölündüğü" değil "iki parçaya bölündüğünün gösterildiği", bununla beraber 54.Kamer 1 ve 2. ayetlerin indiği bildirilmektedir.⁸⁵

İnşikâku'l-kamer hadisesi gerçekleştiği sırada Medine'de dört-beş yaşlarında olan Enes'in Mekke'de vuku bulan bu olayı görmesi mümkün gözükmemektedir. Bu konu ile ilgili Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Cübeyr b. Mut'im ve Huzeyfe b. Yemân'dan gelen rivayetlerin hiçbirinde Mekke Müşriklerinin Hz. Muhammed'den mûcize göstermesini istedikleri ve bunun üzerine Hz. Peygamber'in ayı ikiye böldüğü yer almamaktadır.⁸⁶

81 Müslim, "Sifâtü'l-Münâfikûn", 44; Tirmizî, "Tefsir", 54/1; Enes b. Mâlik rivayetinde ise "Ayın iki parçasının arasından Hira mağarasının görüldüğü" kaydedilmektedir. Bk. Buhârî, "Menâkübü'l-Ensâr", 36; Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan naklettiği rivayette ise ayın bir parçasının Ebû Kubeys dağının üstünde, bir parçasının da es-Süveydâ üzerinde olduğu ifadesi yer alır. Bk. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II/265; Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, I/209.

82 Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIII/101.

83 Sun'atullâh Bikkulat, "İnşikâk-ı Kamer Meselesi", *İslâmiyât* 7/3 (2004), 188; İlyas Çelebi, "İnşikâku'l-Kamer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2000), XXII/344-345.

84 Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 170.

85 Buhârî, "Menâküb", 27; "Tefsir", 54/1; "Menâkübü'l-Ensâr", 36; Tirmizî, "Tefsir", 55. Ayrıca bk. Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, I/209.

86 Mevdûdi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Ahmet Asrar (İstanbul: Pınar Yay., 2010), 264.

Bu konuda İbn Hacer, “Enes’in dışında hiçbir sahabiden Rasûlüllah’ın bu mûcizeyi kâfirlerin isteği üzerine gösterdiği şeklinde bir rivayete rastlamadım”⁸⁷ demektedir. Kaldı ki Kur’an’ın birçok ayetinde de mûcize talepleri⁸⁸ yer almış fakat buna olumlu cevap verilmemiştir.⁸⁹

“Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir âyet (mûcize) görseler hemen yüz çevirirler ve ‘Bu eskiden beri devam edegelen bir büyüdür’ derler.” mealindeki 54.Kamer 1 ve 2. ayetler, inşikâku’l-kamer hadisesine delil olarak gösterilmektedir. Müfessirler bu ayeti üç farklı açıdan tefsir etmişlerdir. Buna göre (1) Enes b. Mâlik’in rivayetini esas alan müfessirlere göre ayın bölünmesi Hz. Peygamber’in mûcizeleri arasındadır, (2) İnşikâku’l-kamer hadisesi hakikî değil mecazî anlamdadır, (3) Ayın bölünmesi ileride meydana gelecek bir hadisedir.

54. Kamer sûresinin birinci ve ikinci ayeti rivayetlerin tesiri ile yorumlayan müfessirler,⁹⁰ inşikâk-ı kamer’in Mekke’de gerçekleştiğini belirtirler.⁹¹ Ayetteki fiilin geçmiş zaman kalıbında olmasını yani bunun fiilen vuku bulmuş bir durumu gösterdiğini ve bu olayı açık bir biçimde tasvir eden rivayetler bulunmasını delil gösterirler. Ayrıca ikinci ayetteki açıklamanın da bu anlayışı desteklediğini belirtirler.⁹²

İnşikâk kelimesinin mecaz olduğunu ileri sürenler bu konuya ilişkin rivayetlerin doğru olduğunu, Hz. Peygamber’in zamanında bu olayın meydana geldiğini, mahiyetinin ise bir tür ay tutulması olduğunu söylemiş, ayın yarılmasını Arap şirk cephesinin yarılması ve yokluğa mahkûm olması şeklinde yorumlamıştır. Ayrıca “ay yarıldı” ayetinin gelecekteki olaylara yani

.....

87 İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VII/221.

88 Bk. el-En’am 6/37; el-Yûnus 10/20; er-Râd 13/27; el-Ankebût 29/50

89 Bk. el-İsra 17/59; el-Ankebût 29/50

90 Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XIII/97-103; Ebü’l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Şihâbüddîn İbn Kesîr, *Tefsîr-ürü’l-Kur’âni’l-Azîm*, nşr. Mustafa es-Seyyid Muhammed (Cîze: Müessesetü Kurtuba, 2000), XIII/286-288; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Çayb* (Beyrut: Dârü Fikr, 1981), XXIX/29. Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’an*, VI/43-48; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, VI/4621-4628; Şibli, *Asr-ı Saadet*, II/366.

91 İbn Kesîr, *Tefsîr-ürü’l-Kur’âni’l-Azîm*, XIII/293. Abdullah b. Mesûd’dan gelen sahih rivayete göre olayın Mina’da iken gerçekleştiği yer almaktadır. Rivayetlerde hadisenin Mekke’de gerçekleştiğinin bilgisinin yer alması ise olayın hicret öncesi gerçekleştiğinin belirtilmek istenmesindedir.

92 Hayrettin Karaman- Mustafa Çağrıncı- İbrahim Dönmez- Sadrettin Gümüş, *Kur’an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2008), V/179-180.

“son saat” yaklaşırken meydana gelecek hadiselerle ilişkin olduğunu belirtmişlerdir.⁹³

Ayetin gelecekte vuku bulacağını benimseyen görüşe gelince, bu görüşte olanlar ayın kıyametin yaklaşmasıyla veya kıyametin kopmasıyla birlikte yarılacağı anlamına geldiğini belirtirler. Çünkü kıyametin kopuşunu tasvir eden muhtelif ayetler inşikâk-ı kamer hadisesiyle örtüşmektedir. Bu ayetlerde “yerin ve göğün yarılacağı⁹⁴, göklerin çatlayacağı⁹⁵, yıldızların döküleceği⁹⁶, güneşin katlanıp dürüleceği⁹⁷, ayın tutulacağı⁹⁸ belirtilir. Bu ayetlerin hepsi kıyametin vukuu anında meydana gelecek olan hadiseleri mazi sigasıyla haber verir.⁹⁹ Ayetin devamında ise “onlar bir ayet görseler hemen yüz çevirirler ve ‘Eskiden beri devam ede gelen bir büyüdür’ derler” ifadesindeki “ayet” kelimesi kıyametin yaklaştığının delili şeklinde anlaşılmıştır. Böylece kıyametin yaklaştığına dair deliller de görseler insanların gaflet içerisinde buldukları, harikulade bir delil karşısında ona “büyü” deyip heva ve heveslerine uymaya devam edecekleri, hiçbir şeyden ibret almayacakları anlatılmaktadır.¹⁰⁰

Buna mukabil “âyet” kelimesini zahiri anlamda ele alanlar “âyet” kelimesine mûcize anlamı vererek bu hadiseyi hissi mûcize olarak değerlendirmişlerdir. Halbuki Hz. Peygamber’in gösterdiği ay yarılma hadisesi mûcize olarak telakki edildiği takdirde ayetin devamında yer alan “devam ede gelen bir büyü” ifadesi mûcizenin hala bu güne kadar devam ettiğini gösterecektir.¹⁰¹ Halbuki Hz. Peygamber zamanında vuku bulduğu söylenen bu olay sürekli değil geçici bir olaydır. Ayrıca “eskiden beri devam ede gelen bir büyü derler” .....

93 Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu* (İstanbul: Ahmet Halil Yaşaroğlu, 1955), II/818. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yay., 2004), 1087.

94 el-Furkan 25/25; er-Rahman 55/37; el-Müzzemmil 73/18.

95 el-Meryem 19/90.

96 el-İnfîtâr 82/2.

97 el-Tekvir 81/1.

98 el-Kıyâme 75/8.

99 Komisyon, *Kur'an Yolu*, V/180; Çelebi, *Uzak Ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 159. İleride gerçekleşmesinde asla şüphe bulunmayan bu hadiselerin mazi sigası kullanılarak yer alması Arap grameri açısından mutlaka gerçekleşeceğinin bir göstergesidir. Böylece geçmiş zaman kipiyle yer alan “ay yarıldı” ifadesinin geçmişte değil de gelecekte yarılacağının anlaşılması gayet tabiidir.

100 Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, IX/153.

101 Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, IX/151. Ay yarılma hadisesiyle karşılaşan Mekkeli müşrikler kendilerini Hz. Peygamber'in büyülediğini söylemişler Mekke'nin dışında kalanlardan olayı teyit ettirerek bu olayın bir büyü olmadığına varmışlardır. Bk. Tirmizî, “Tefsir”, 54/5; Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, I/209.

ifadesiyle Mekke'li müşriklerin daha önce de buna benzer başka mucizelerle karşılaştıkları ve bunları artık kanıksadıkları sonucu da çıkacaktır.¹⁰² Bununla beraber Kur'an'ın Hz. Peygamber'e hissi mucize verilmesi konusundaki olumsuz tavrını belirten ayetlere de ters düşecektir. Nitekim Kamer erken inen sûrelerden olup ondan önce inen Müddessir sûresinde kafirlerin mucize istekleri yer almış fakat istekler karşılık bulmamıştır. Ayrıca Kamer sûresinden sonra inen Sâd sûresinde ise inşikâku'l-kamerin gerçekleştiğine dair bir işaret de yer almamıştır.¹⁰³

İnşikâku'l-kamer hadisesinin geçmişte vuku bulunduğunu bildiren haberlerin ravileri olarak gösterilen sahabilerin olayın vukuu sırasında küçük yaşta bulunmaları, bazı rivayetlerin isnad açısından tartışılması, ayrıca hiçbir rivayetin tevatür derecesine ulaşmaması bu hadisenin geçmişte kesinlikle vukuu bulunduğunu söylemeye imkan vermemektedir.¹⁰⁴ Her ne kadar olayın akşam vakti sıralarında olması görgü tanığını azaltsa da olayın tarihi ve astronomi literatürüne intikal etmemesi de gerçekleşmediği fikrini güçlendirmektedir.¹⁰⁵ Aksi takdirde olayın gerçekleşmesi neticesinde olaya inanmayan Mekkelilerin Kur'an'daki tehdit ifade eden ayetler¹⁰⁶ gereği başlarına neden bir azabın

.....

102 Bikbulat, *İslâmiyât*, "İnşikâk-ı Kamer Meselesi", 189.

103 Hadisenin Kur'an çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunanlar için bk. İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı* (İstanbul: Düşün Yay., 2011), II/123, Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, IX/154; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, 1086; Çelebi, *Uzak Ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 152-160.

104 Çelebi, "İnşikâku'l Kamer", 345.

105 Şibli, *Asr-ı Saadet*, III/39-40; Komisyon, *Kur'an Yolu*, V/181; Bu görüşün aksine Hamidullah, *İslâm Peygamberi* adlı eserinde şu bilgiye yer vermektedir: Ay yuvarlağı ile ilgili alınmış fotoğraflarda ay sathında ve ayın tam ortasında yukarıdan aşağıya uzanan bir çatlak görülmektedir. Bu çatlak yaklaşık bir buçuk kilometre genişliğindedir. Amerikalılar bu çatlığa "Radley Rille" adını vermişlerdir. Bk. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (Ankara: Yeni Şafak Gazetesi Yay., 2003), I/127.

106 "Peygamberlerin birçok delil ve mucizelerine rağmen inanmamakta ısrar eden inkârcıların helâk edilmesi Allah'ın süregelen ve de değişmeyen bir kanunudur. Nitekim İsrâ 17/59. ayetinin nüzul sebebi Abdullah İbn Abbas'dan gelen şu rivayete yer vererek açıklık getirmiştir: "Müşrikler Safâ tepesinin kendileri için altına çevrilmesini ve arazileri ekebilmek için de aradaki dağların kaldırılmasını istemişlerdir. Hz. Peygamber bunu Allah'tan isteyince Allah: "İstersen bunu yaparım; ancak onların yeniden küfre dönmeleri halinde de onları helak ederim" buyurmuştur. Buna karşılık Hz. Peygamber: "Hayır ben bunu istemiyorum. Onlara merhamet et, süre tanı" diye dua etmiştir. İşte bu ayet bunun üzerine nazil olmuştur. Fakat tarihte meydana gelen helak mucizeleri bazı toplumlarda tam bir yok oluş şeklinde görülürken -Nuh, Âd, Semûd, Lût, Eyke, Tubba, Ress-bazı toplumlarda da -İsrailoğulları, Hz. İbrahim'in kavmi- böyle bir yok oluş görülmemektedir. Bu durum ise sünnetullâh'ın her toplumda aynı prosedürde işlemediğini göstermektedir." Daha fazla bilgi için bk. Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2010), 51-52, 56-60.

gelmediği sorulacaktır.¹⁰⁷

İnşikâku'l-kamer hadisesi tarihsel bağlam etrafında incelendiğinde ise Mekkelilerin bu hadiseye sessiz kalması, olumlu veya olumsuz hiçbir tepki-
de bulunmaması dikkat çekmektedir. Arapların önemli olaylar hakkında bir-
çok şiir yazdıkları görülürken Hz. Peygamber'in en büyük mûcizesi olarak
kabul edilen inşikâku'l-kamer olayının hiçbir yankı uyandırmaması olayın
gerçekleşmediği tezini daha da kuvvetlendirmektedir. Ayrıca yollarını yıl-
dızlara göre ayarlayan, takvimlerini aya göre hazırlayan Arapların bu büyük
olayı görmemesi mümkün değildir.¹⁰⁸ İbn İshâk (ö. 151/768), İbn Hişâm (ö.
213/833), İbn Sa'd (ö. 230/845), Belâzurî (ö. 279/892) ve Taberî (ö. 310/922)
gibi ilk dönem siyer yazarlarının bu konuyu eserlerine almaması da ilginçtir.
Bu konuyla ilgili bize bilgi veren ilk kaynaklar ise genelde muahhar kaynaklar
olup delâil, hasâis ve şemâil türü eserlerdir. Bazı çağdaş İslam tarihçilerinin
de eserlerinde inşikâku'l-kamer olayına yer vermediği görülmektedir.¹⁰⁹

Bu açıklamaların sonunda şunu belirtmeliyiz ki "ay yarıldı" ayeti ile kas-
tedilen anlam hakikidir. Buna göre ayete "ay yarılacak" manasının verilmesi
daha uygundur. Rivayetlerde yer alan bilgilerden o gün gerçekleşen ay yarıl-
ması hadisesi değil, ay tutulması hadisesi olması kuvvetle muhtemeldir. Riva-
yetlerin Kamer sûresiyle ilişkilendirilerek aktarılması ise daha sonraki alimler
tarafından ilgili hadisenin zahiri boyutta değerlendirilmesine neden olmuştur.

4. Mûcizelerin Kur'an Bağlamında Değerlendirilmesi

4.1. Hz. Peygamber'in Beşer Oluşu

İnsanlık tarihi boyunca bazı seçkin kişiler kendilerinin vahiyle destek-
lenerek Allah tarafından görevlendirildiklerini beyan etmişler ve bu konu-
da bir dizi sıkıntıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu seçilmiş kişilere en büyük

.....

107 Bikbulat, "İnşikâk-ı Kamer Meselesi", 187. İnşikâku'l-kamer hadisesini gören müşriklerin mûci-
zeye inanmaması sonucu helak olmaları gerektiğini savunan Şibli, Hz. Peygamber'in Medine'ye
hicret etmesini müşriklerin helaki olarak değerlendirmiştir. Bk. Şibli, *Asr-ı Saadet*, II/366-368.

108 Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak (Mekke Yılları)* (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2008), 139.

109 İnşikâku'l-kamer hadisesini eserlerinde yer vermeyen çağdaş yazarlardan birkaçı: Muhammed
Hüseyn Heykel, *Hız Muhammed'in Hayatı*, çev. Vahdettin İnce (İstanbul: Kitabevi Yay., 2011); Mu-
hammed Gazalî, *Fıkhu's Sîre*, çev. Resul Tosun (İstanbul: Risale Yay., 2010); İbrahim Sarıçam, *Hız
Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2004); Hüseyn Algül, *İslam
Tarihi* (İstanbul: Emin Yay., 1997).

zarar sadece kendilerine inanmayanlardan değil aynı zamanda kendilerine iman eden takipçileri tarafından da olmuştur.¹¹⁰ Hz. Peygamber'in hayatına bakıldığında vefatının ardından ona birçok olağanüstü sıfatlar verilmiş, tarihî vakalarda mûcizevî özellikler aranmıştır. Bu da Kur'an'da "beşer" olarak zikredilen Peygamber'in/Peygamberlerin zıt bir şekilde gelişen yarı insan-yarı ilah şeklinde algılanmasına sebebiyet vermiştir. Hz. İsa örneğinde olduğu gibi bu sadece ilahi dinlerde, olmamış, semavî olmayan dinlerde de gerçekleşmiştir. Nitekim toplumda ahlakî normları kendinde barındıran, toplum tarafından sevilen, sayılan seçkin kişilerin vefatlarının ardından bu kişiler ilahlaştırılmıştır.¹¹¹ Diğer bir deyişle ne zaman bir peygamber gelse onun normal bir insan olduğunu ve diğer insanlar gibi onun da etten ve kemikten oluştuğunu, yemek yediğini, içtiğini, çoluk çocuk sahibi olduğunu görür görmez kendisinin peygamber olmadığına kanaat getirmişlerdir. Neticede, bazıları o kişinin Tanrı olduğunu ilan etmiş, bazıları Allah'ın oğlu kabul etmiş, diğer bazıları da Allah'ın ruhunun o kişiye girdiğine inanmıştır. Kısacası, peygamberlik ile insanlığın bir kişide toplanması cahiller için her zaman içinden çıkılmayacak bir bilmece olmuştur.¹¹² Bu yüzden Kur'an'ın peygamberlerin beşerî yönlerine sürekli vurgu yapmasını dini şahsiyetlerini ilahlaştırmalarını önlemeye yönelik tedbirler olarak açıklamak mümkündür.¹¹³

Kur'an'da Hz. Peygamber'in "beşer" olduğuna sıkça atıfta bulunulması müşrik Arab'ın zihnindeki peygamberlik algısının 17.İsrâ 95. ayette görüldüğü gibi peygamber olacak kişinin insandan ziyade melek olması gerektiği yönündedir. Bu algı neticesinde iman etmemişlerdir. Hâlbuki Allah'ın peygamber olacak kişiyi meleklerden değil insanoğlundan seçmesi muhatap olduğu kitlenin insanlardan oluşmasıyla ilgilidir.¹¹⁴ Böylece Allah peygamber ile muhatap olduğu kitleyi tür bakımından eşit olma gerekliliğini vurgulamıştır. Aksi takdirde müşriklerin, "Bu zaten günah işlemekten uzak" şeklinde bahanelerinin hazır olacağı gayet açıktır. Bu yüzden Allah insanoğluna kendi içlerinden beşer bir peygamber göndermiştir.¹¹⁵

.....

110 Azimli, *Siyeri Farklı Okumak (Mekke Yılları)*, 9.

111 Ali İhsan Yitik, "Budizm", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2010), 309.

112 Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, 208-212.

113 Musa Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2010), 146.

114 el-En'âm 6/8; el-İsrâ 17/95.

115 el-Bakara 2/129; Âl-i İmrân 3/164; et-Tevbe 9/128; el-Yunus 10/16.

Hal böyleyken devamlı mûcize talebinde bulunarak Hz. Peygamber'i psikolojik olarak yıpratmak, türlü bahaneler ileri sürerek yıldırım isteyen müşrikler bu isteklerin aslında kendileri gibi bir beşer olan Peygamber tarafından karşılanamayacağını gayet tabii bilmelerine rağmen Hz. Peygamber'in ve vahyin etkin gücünü kırmayı amaçlamışlardır¹¹⁶ Kibirli ve küstah tavırlarıyla Hz. Peygamber'e peygamberliği layık görmemişlerdir.¹¹⁷ Peygamberliği şan ve şöhreti her tarafa yayılmış, iyi bir işi ve bol geliri bulunan bir kişi, bir hükümdar olarak görmek istemişler, Kur'an'ın Mekke ve Tâif'in zengin ve itibarlı şahsiyetlerinden birine indirilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.¹¹⁸ Aslında onun 'herhangi biri' olmasını, içlerinden basit birisinin bütün düzenlerini alt üst edecek fikirlerle ortaya çıkmasını Arap müşriklerinin önde gelenleri kabullenememişlerdir.¹¹⁹ Hayatının her bir karesi realitelerle anlatılan Hz. Peygamber'i diğer insanlardan ayırt eden özelliği Allah'la irtibat kurmasıdır.

4.2. Hadislerin Kur'an'a Arz Yöntemi

Daha önceki başlık altında ele alındığı gibi Allah Teâla mûcize isteklerine hep olumsuz yanıt vermiştir. Ne var ki Kur'an'da mûcize isteklerini reddeden ayetler bulunmasına rağmen İslam geleneğinde Hz. Peygamber'e birçok mûcize nispet edilmiştir. Bilindiği gibi hadislerin Kur'an'a arzı yöntemi sıhhat değerinin açığa çıkması açısından önemli bir paya sahiptir. Hz. Peygamber'e mûcize verilip verilmediği konusunda ilk olarak "Kur'an'a arz" yöntemiyle bu tür rivayetler kritiğe tabi tutulabilir. Bu sebeple hadislerin Kur'an'a arzı meselesinden söz etmek gerekir.

Tarihsel kökeni İslam'ın erken dönemlerine kadar uzanan "Hadisleri Kur'an'a arz" ilkesi, hadislerin Kur'an'a uygun olması anlamına gelir. Diğer bir deyişle hadislerin Kur'an'a arzı, Hz. Peygamber'in sözünün ilâhî beyana muhalif bir içerik taşımasını ifade eder. Bu ilkenin isbat-ı vücudu Hz. Peygamber'in, "Benden nakledilen sözleri Allah'ın kitabına arz ediniz. Şayet o sözler Kur'an'a uygunsuzsa ben söylemişimdir. Yok, eğer Kur'an'a aykırıysa benim ağzımdan çıkmamıştır" şeklindeki hadisine dayanmaktadır. İmâm

116 el-En'âm 6/7-8; el-Furkân 25/21.

117 Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, 212.

118 el-Zuhruf 43/31.

119 Ömer Özsoy, *Sünnetullah* (Ankara: Fecr Yay., 1999), 119. Bu durumun bir benzeri Hz. Nuh peygamberde de görülmektedir. Bk. el-Hûd 11/27

Şâfiî'nin (ö. 204/820), "Bu rivayet, naklettiği hadis önemli veya önemsiz herhangi bir konuda sübut bulmuş olan bir kimseden nakledilmemiştir. Dahası bu rivayet meçhul bir raviden nakledildiği için munkatıdır. Biz böyle bir rivayeti hiçbir konuda delil/hüccet kabul etmeyiz."¹²⁰ şeklinde değerlendirdiği bu hadisin klasik literatürde çeşitli varyantları da mevcuttur.¹²¹

Konunun mûcizelerle olan irtibatına geçecek olursak, Müşriklerin hissî mûcize isteklerinden söz eden ve bu isteklere sürekli olumsuz cevap veren ayetler Kur'an nüzulünün Mekke dönemine aittir.¹²² Bu noktada Hz. Peygamber'e nispet edilen mûcizelerden söz eden hadislerin Kur'an'a arzından ziyade ayetlerin Kur'an'a arzından yola çıkmak gerekir. Mesela Kur'an'da "Bu sana verdiğimiz apaçık ayetlerimizdir/mûcizelerimizdir" şeklinde bir ayet yer almamıştır.¹²³ Eğer Hz. Peygamber hissi mûcizeyle desteklenmiş olsaydı müşriklerin, "Muhammed'e tanrısından bir mûcize verilmesi gerekirdi, değil mi?!" şeklindeki sorusuyla muhatap olmazdı.¹²⁴ Yani Kur'an'ın birçok ayeti müşriklerin mûcize isteklerine olumsuz yönde bir cevap verdiği halde 17.İsrâ 1 veya 54.Kamer 2-3. ayetleri Kuran'da Hz. Peygamber'e verilen hissî mûcizelere delil göstermek mûcize isteklerini olumsuzlayan ayetleri görmezden gelmek anlamına gelir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki bu ayetlerde herhangi bir nesih uygulaması da söz konusu değildir.

Öte yandan Hz. Peygamber'e atfedilen hissî mûcizeleri Kur'an'da yer alan diğer peygamberlerin mûcizelerinden yola çıkarak kabul etmek de yanlış bir arz yöntemi olacaktır. Diğer peygamberlerde vahiy mûcizesiyle beraber somut mûcizelerin yer alması Hz. Peygamber'in de Kur'an mûcizesinin yanında başka mûcizelerinin olabileceği anlamına gelmemektedir. Her ne kadar ilgili rivayetlerde sahih olma koşulu aransa da bu mantıktan yola çıkarak Hz. Peygamber'e atfedilen hissî mûcizeleri kabul etmek

.....

120 Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *er-Risâle*, çev. Abdulkadir Şener-İbrahim Çalışkan (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2003), 225.

121 Bu hadislerin diğer varyantları ve kaynakları için bk. Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı* (İstanbul: İnsan Yay., 1988), 70-78.

122 Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, II/111.

123 Kur'an'da mûcize kelimesi geçmemekle birlikte peygamberlerin Allah tarafından gönderilmiş elçiler olduğunu kanıtlamaya yönelik olaylar çok defa "ayet" (âyât) kelimesiyle ifade edilmiştir.

124 el-En'am 6/37; er-Ra'd 13/7, 27; el-Ankebût 29/50.

Kur'an'da birçok ayette yer alan hissi mûcize isteklerine red cevabını yok saymak demektir.¹²⁵

Mûcize taleplerini reddeden ayetlerin Mekkî ayetler olması Medine'de Hz. Peygamber'in Müslümanlara gösterdiği mûcizeleri kabul etmek anlamına da gelmez. Ne var ki bazı araştırmacılar Mekkî ayetlerle Medine'de Müslümanlara gösterilen mûcizeler arasında bir bağlantı yoktur demektedir. Şöyle ki Medine'de Hz. Peygamber bazı seriyelerde karşılaşılan yiyecek ve su sıkıntısını gidermek için birtakım mûcizeler göstermiştir.¹²⁶ Fakat bu yardım mûcizeleri müşriklerin talebi veya inanmayanları iman ettirmek amacıyla gösterilmemiştir. Aksine bu mûcizeler önceden büyük çileler çekerek hiçbir olağanüstülük beklemeden İslam'ı seçen ve bir anlamda büyük imtihanı başaran Müslümanlara bir lütuf ve imanlarını güçlendirme gayesiyle gösterilmiştir denilmektedir.¹²⁷ Ayrıca bu tür olaylar klasik anlamdaki mûcize tanımıyla uyuşmamaktadır.¹²⁸ Ayrıca mezkûr rivayetlerin kabul görülmemesinde, mütevatir olmaması, akıl ve sahih fiille çelişiyor olması gösterilir. Böylece rivayetler, bizleri temkinli davranmaya sevkettiği gibi bu rivayetlerin ortaya çıkmasında halk muhayyilesinin rol oynadığı da düşünülebilir.¹²⁹ Bunun yanında peygamber olmadan önce ortaya çıkabilen olağanüstülükler ve nübüvvet sonrası meydan okumaksızın vukua gelen olağanüstü olaylar kişinin peygamberlik iddiasında doğru olduğuna delil teşkil eden mûcize değil ancak onu destekleyen bir karine olarak görülebilir.¹³⁰ Ayrıca Allah'ın kuluna bir ikramı mahiyetinde de olduğu kabul edilebilir.¹³¹

.....

125 Ne var ki *Hadislerin Kur'an'a Arzı* adlı eserinde Ahmet Keleş diğer peygamberlere vahiyyle birlikte verilen somut mûcizelerden yola çıkarak Hz. Peygamber'e de vahiyyle birlikte başka mûcizelerin verildiğini sahih olma koşuluyla rivayetlerin kabul edilmesinin doğru olacağını ifade etmiştir. Bk. Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, 163-164.

126 Buhârî, "Menâkıb", 25.

127 Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2006), 216; Ayrıca bk. Bulut, *Kur'an Işığında Mûcize ve Peygamber*, 246-249.

128 Buhârî, "Menâkıb", 25. Ayrıca bk. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VI: 88-90; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI/ 676-680.

129 Hanefî, *İslâmî İlimlere Giriş*, 69.

130 Adil Bebek, "Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi", 123;

131 Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l Kur'an*, çev. Komisyon (İstanbul: Hikmet Yay., ts), XIV/169.

4.3. Hz. Peygamber'e Hissî Mûcizelerin Atfedilme Sebepleri

Kur'an'da Hz. Peygamber'e hissi mûcize verilmediği açıkça ifade edilmesine rağmen geleneksel kaynaklarda hissi mûcize rivayetlerinin varlığı bir gerçektir. Hz. Peygamber'in Kur'an dışında mûcize sayılabilecek bir mûcizesinin olduğu da tartışma götürür bir husustur.¹³² Kur'an, Hz. Peygamber'in beşeriyetine ve ona hissi mûcize verilmediğine vurgu yaptığı halde insanları bu hissi mûcize arayışına sokan amiller nelerdir sorusuna, "Arap toplumunun baskın kültürüdür" cevabı verilebilir. Nitekim cahiliye kültürünün yazılıdan ziyade sözlü edebiyata, anlamdan çok belagate, makulden çok mahsusa, düşünceden ziyade duyguya, logostan çok mitosa yatkın bir kültür olması buna neden gösterilebilir.¹³³ Hz. Peygamber daha hayattayken kendisine duyulan aşırı yüceltmeyi hissetmiş olacak ki, "Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı aşırı yücelttikleri gibi siz de beni aşırı yüceltmeyin. Ben sadece bir kulum. O halde 'Allah'ın kulu ve elçisi' deyin."¹³⁴ diyerek bir tür uyarıda bulunmuştur. Çok erken dönemlerde başlayan Müslüman tasavvuruna aşırı yüceltme hastalığı tarihsel ve sosyolojik nedenlerle bulaşmıştır. Bu bulaşmanın en büyük nedeni ehl-i kitaptır. Özellikle bunlar arasında bulunan din adamları İslam'a girerken kendi eski din kültürlerini de beraberlerinde taşımışlardır.¹³⁵ Böylece Ehl-i Kitap kültürünün etkisiyle Müslümanların peygamberlik anlayışı ehli Kitabın peygamberlik anlayışına girmiştir denilebilir. Bundan dolayı Müslümanlar arasında yaygın mevcut peygamber anlayışı Kur'an'a uymamaktadır.¹³⁶

Hz. Peygamber'in sözde tabiatüstü mûcizelerini hikâyeye eden birçok hadisin yer almasının ikinci bir nedeni de diğer toplumların kendi dini kurucuları ve önderleri hakkında beyan ettikleri hikâyelerle yarış için Müslümanlar tarafından icat edilmiş olmasıdır.¹³⁷ Müslümanların kendi peygamberlerini diğer peygamberlerden üstün görme arzuları ve rivayetlerin halk tarafından

.....

132 Kur'an'ın dışında Hz. Peygamber'e hissi mûcize verildiği İslam âlimleri tarafından kabul edilmiştir. Bk. Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: İsam Yay., 2009), 238-239; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/267.

133 Mustafa İslâmoğlu, *Üç Muhammed* (İstanbul: Düşün Yay., 2009), 29-44.

134 Buhârî, "Enbiyâ", 50.

135 Bk. İbn Haldûn, Ebû Zeyd Velîyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan (İstanbul: Milli Eğitim Yay., 1986), II/466-467.

136 Ahmet Akbulut, *Nübüvvet Meselesi Üzerine* (Ankara: Birleşik Yay., 1992), 5.

137 Fazlur Rahman, *İslam Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, çev. Adnan Bülent Baloğlu-Adil Çiftçi (Ankara: Ankara Okulu Yay., 1997), 52.

hüsnü kabul görmesi rivayetlerin artmasına sebep vermiştir.¹³⁸ Hatta bu konuda âlimler “Her peygambere verilen mûcize ve üstün özelliklerin ya benzeri ya da üstünü kesinlikle bizim peygamberimize de verilmiştir.” anlayışından yola çıkarak bir tür peygamber yarışırma eylemine girişilmiştir.¹³⁹ Müslümanların bilhassa Hıristiyanlarla polemiklerinde Hz. Peygamber'in en azından mûcize konusunda Hz. İsa'dan aşağı kalır bir yanı olmadığı fikrine mesnet kılmak için uydurulmuştur.¹⁴⁰ Diğer peygamberlerden esinlenerek bu gibi harikaların peygamberliğin gerekliliğinden olduğuna kanaat getirilmiş ve onun için bu yoldaki sözlere inanılmış, mûcizelerin sayısı ne kadar çoğalırca peygamberliğin de o nispette kemal bulacağına ve insanların peygamberliğe daha fazla inanacağına kanılmıştır. Hâlbuki Hz. Peygamber'i başka peygamberlere benzetmek yanlıştır. Çünkü Allah Hz. Peygamber'e verilen mûcizelerin ins ve cin tarafından eşi yapılamayacak insanî ve akîlî mûcize olmasını istemiştir. Bu mûcize de Kur'an'dadır. Cenab-ı Hakk'ın belirmesini istediği en büyük mûcize budur.¹⁴¹

Hz. Peygamber'e atfedilen hissî mûcizelerin üçüncü bir nedeni de Hz. Peygamber'e olan sevgi ve özlemdir. Bu aşırı sevgi ve özlem neticesinde onun her bir hareketine değer atfedilmiştir. Bu sevgi Âdem'den önce peygamber nurunun yaratıldığından kabrinde diri olduğuna kadar götürülmüştür. Hz. Peygamber'e yöneltilen olumsuz yaklaşımlar karşısında da savunmacı bir karaktere dönüşmüştür. Nitekim hicrî II. asrın başlarında etkili olan Ehl-i Hadis ve Ehl-i Rey ekolü Hz. Peygamber'i farklı yorumlamaları neticesinde farklı peygamber tasavvurları meydana gelmiştir. Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinin -ahâd hadisler de dahil ilahî olduğunu, bağlayıcılığını, böylece her hareketinin örnek alınması gerektiğini savunan Ehl-i Hadis ekolü müntesipleri Hz. Peygamber'i hem fizikî biyolojik yönden hem de hissî mûcizelerle donatarak harikulâde bir insan olarak kabul

138 Yaşar Kandemir, *Mevzu Hadisler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 1970), 62-92.

139 Bu konuda örnek verilmesi gerekirse, Ebû Nuaym'den gelen rivayete göre Hz. Yusuf'a tüm nebi rasullerin hatta tüm varlığın güzelliğinin toplamından daha fazla güzellik verilmiştir. Bizim peygamberimize ise Yusuf da dâhil hiç kimseye verilmeyen güzellik verilmiştir. Bk. Süyûtî, *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, I/107. Ayrıca Kur'an'da bildirildiği üzere beşikte konuşan İsa bebeğe karşılık Hz. Peygamber de beşikte konuşmuştur. Taştan su çıkartan Hz. Musa'ya karşılık Hz. Peygamber'in parmaklarından sular akmıştır. Hz. Davud ve Süleyman'a mülk verildiği gibi Hz. Peygamber'e de mülk, saltanat verilmiştir.

140 Öztürk, *Kıssaların Dili*, 65.

141 Heykel, *Hz. Muhammed Mustafa*, 58.

etmişlerdir. Bu da Hz. Peygamber'in kul-Peygamber kimliğinden çıktığını göstermektedir. *Delâil ve Hasâis* edebiyatında yer alan rivayetlerin Ehl-i Hadis çizgisinde olan hadisçiler tarafından kaleme alındığı da düşünüldüğünde bu tür rivayetlerin varlığı gayet tabiidir. Böylece tartışmaların, düşünce ekollerinin, dönemlerin Peygamber kimliğini oluşturmada ne denli etken olduğu görülmektedir.¹⁴²

Kanaatimize göre aslında peygamber algısı hiçbir zaman değişmemiştir. Çünkü Arap müşriklerinin bir peygamberde olması gereken özelliklerle peygambere tâbî olanların peygambere yükledikleri anlam birbirine paraleldir. Peygambere tâbî olanlar Allah Rasûlü'nün vefatı sonrası peygamberi görmek istedikleri yere yerleştirmişlerdir. Her ne kadar Kur'an gerçekçi, makul ve yaşanabilir/örnek diye nitelendirilecek bir insan-peygamber anlayışını ısrarla vurgulasa da maalesef ki Müslümanlar Kur'an ile epistemolojik kopuştan dolayı tekrar şirk döneminin mitolojik peygamber tasavvuruna dönüş yapmışlardır.¹⁴³ Böylece beşeri olan yanları dahi olağanüstü bir çabayla olağanüstüleştirilmiştir. Bu da Hz. Peygamber'i gerçek hayattan koparmış, yaşanabilir olmaktan çıkarmıştır. Nitekim Kur'an'da "Üsve-i hasene" olarak nitelenen Hz. Peygamber böylece rehber olmaktan uzaklaştırılmıştır.¹⁴⁴ Bunun yanında mevlit ayinlerinde okunan hikâyelerin içerisinden de anlaşıldığı gibi Peygamber'in şahsiyeti tanrısal bir özelliğe bürünmüş ya da tanrısal bir çerçeveye yerleştirilmiştir. Halbuki ilk dönem siyer kaynaklarında bu tür rivayetler yoktur.

Allah Rasûlü'nün yüceliğini Kur'an dururken kimi zayıf kimi mesnetsiz bir takım şaibeli haberlerle ispata çalışmak aslında Kur'an'ın eleştirdiği kadim Arap geleneğine eklemlemek anlamına gelir. Kur'an Cahiliyyenin bedevi toplumunu yeryüzünün medeni toplumu haline getirmiştir.¹⁴⁵

.....

142 Musa Bağcı, "Ulaşılmaz Örnek Peygamber Tasavvurunun Tarihsel Teşekkülü", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2004), 124-126.

143 Mehmet Hayri Kırbaçoğlu, "Hz. Peygamber Tasavvurumuzun Dönüşümü: Paradigma'dan Paragon'a, Paragon'dan Kozmik İlke'ye", *Süleyman Demirel İlahiyat Fakültesi Dergisi*, -IV. Kutlu Doğum Sempozyumu- (Nisan: 2001), 134.

144 el-Ahzâb 33/21.

145 İslâmoğlu, *Üç Muhammed*, 111; Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, 133.

Değerlendirme ve Sonuç

İnsanlık tarihi boyunca Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilen kişiler vahiyle desteklenmişlerdir. Kendilerine peygamber gönderilen milletler de Allah'ın peygamberlerine indirdiği vahyi gereği gibi telakki edemeyip peygamberlerden nübüvvetinin ispatı için somut bir takım deliller göstermesini istemişlerdir. Son peygamber Hz. Muhammed'in peygamberliğinin en büyük kanıtı Kur'an-ı Kerim iken diğer peygamberlerin mûcizelerinden haberdar olan müşrik Araplar Hz. Peygamber'den somut mûcizeler göstermesini teklif etmişlerdir. Kur'an ise Hz. Peygamber'in fizikî-biyolojik yapısı veya beşerî davranışlarında herhangi bir olağanüstü hadiseden bahsetmemiş, hatta müşriklerin beklentilerini karşılayacak türden mûcize talepleri karşısında sürekli olumsuz cevaplar vermiştir. Müşriklerin iman etme maksadıyla mûcize talebinde bulunmadıkları, bunları sırf peygamberi bıkıtıp usandırma, yıldırma, davasından vaz geçirme, ona muhalefet etme gayesiyle yaptıkları anlaşılmaktadır. Kur'an'da müşriklerin mûcize görseler dahi iman etmeyecekleri bildirilmiş, mûcizenin iman etmede yetersiz oluşu ve Kur'an'ın mûciz bir kelâm olup başka bir mûcizeye gerek olmadığı ifade edilmiştir.

Bütün bunlara rağmen Hz. Peygamber'in vefatı sonrası hicrî III.-IV. yüzyıllarda ortaya çıkan delâil ve hasâis türü eserlerde, Hz. Peygamber olduğundan farklı gösterilip beşer olmaktan çıkarılmış, her hareketine olağanüstülük atfedilmiştir. Kur'an'da normal beşer olarak tavsif edilen Hz. Peygamber hadis rivayetlerinde doğumundan vefatına, fiziksel-biyolojik yapısından doğaya karşı koyuşuna kadar, her bir özelliği mûcize olarak değerlendirilmiş ve peygamberliğine delil olarak gösterilmiştir. Böylece diğer peygamberlerde görülen mûcizevî özelliklere paralel olarak uydurulan bu rivayetlerde önceki peygamberlerin gösterdikleri her bir mûcizenin aynısı veya benzeri Hz. Peygamber'e nispet edilmiştir. Halbuki Hz. Peygamber'e atfedilen hissî mûcizelerin kelimelerinde yer alan mûcize tanımıyla örtüşmediği görülmektedir. Zira bu mûcizelerin hemen tamamı bir talep olmaksızın müslümanlara gösterilmiştir. Kaldı ki bu tür mûcizelerde müşriklere bir meydan okuma söz konusu değildir. Daha çok Medine döneminde görülen bu mûcizeler müslüman halkın zorda kaldığı durumlarda Allah'ın yardımı şeklinde tezahür etmiştir. Fakat bu rivayetler Hz. Peygamber'in nübüvvetinin delili/mûcizesi şeklinde yorumlanmış ve delâil-hasâis edebiyatı içinde yerini almıştır. Hatta zaman

geçtikçe mezkûr rivayetlerin sayılarının katlanarak arttığı görülmüştür. Bu rivayetlerin pek sağlıklı olmadığı, hatta son derece zayıf ve uydurma rivayetlerin varlığı da söz konusudur. Maalesef, Kur'an ruhuna, sahih sünnete, akla ve tarihi verilere sığmayan bu rivayetler mevlüt ayinlerinde de yerini almış, popüler bir edebiyat haline gelmiştir.

Kanaatimizce Hz. Peygamber'i beşer üstü gösteren rivayetlerin sahih kabul edilen kaynaklarda da yerini alması, bu kaynakların yeniden tetkik edilmesi gerektiğini gösterir. Aksi takdirde art niyetli, sığ düşünceli ve peygamber aleyhtarı kişilerin bunları delil olarak kullanarak Peygamber ve İslam âleminin aleyhinde kullanabileceği unutulmamalıdır. Kur'an Hz. İsa örneğinden yola çıkarak ilahlık/yarı ilahlık anlayışının önünü beşer vurgusuyla kapatmak isterken, daha sonraki asırlarda çıkan bu tür mûcize örneklerinin varlığı veya bu istikamette düşünce kalıplarının oluşması, Hz. Peygamber'in tarihî kişiliğine zarar vermektedir. Tarihî süreç içerisinde Ehli-hadis etkisinde oluşmuş olan mitolojik peygamber tasavvuru yerine Kur'an'a, sahih sünnete/hadise, tarihî gerçekliğe muvafık bir peygamber tasavvuruna ihtiyaç vardır. Bu anlayışın günümüz dünyasına sağlayacağı katkı son derece önemlidir.

Kaynakça

- Ahatlı, Erdinç. "Nübüvvet Mührü". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3 (2001), 281-302.
- Ahatlı, Erdinç. *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Akbulut, Ahmet. *Nübüvvet Meselesi Üzerine*. Ankara: Birleşik Yayınları, 1992.
- Algül, Hüseyin. *İslam Tarihi*. İstanbul: Emin Yayınları, 1997.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak (Mekke Yılları)*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Basım, 2008.
- Bağcı, Musa. "Sünnet ve Hadislerin Anlaşılmasında Ehli Hadis'in Beşer Üstü Peygamber Tasavvurunun Etkisi". *Günümüzde Sünnetin Anlaşılması.- Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri-*, 67-88, Bursa: 2005.
- Bağcı, Musa. "Ulaşılmaz Örnek Peygamber Tasavvurunun Tarihsel Teşekkülü". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2004), 103-136.
- Bağcı, Musa. *Beşer Olarak Hz. Peygamber*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Balcı, İsrail. *İsrâ ve Mi'râc Gerçeği*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Bebek, Adil. "Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 121-148.
- Beyhakî, Ebû Bekîr Ahmed b. Hüseyin. *Delâilü'n-Nübüvve*. nşr. Abdulmu'tî Kal'acî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.
- Bikbulat, Sun'atullâh. "İnşikâk-ı Kamer Meselesi". *İslâmiyât* 7/3 (2004), 185-189.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *Sahihi Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcize", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XXX: 350-352. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

- Bulut, Halil İbrahim. *Kur'ân Işığında Mûcize ve Peygamber*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002.
- Çakan, İsmail Lütfi. "Bakıyye b. Velîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. IV/536. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çelebi, İlyas. "İnşikâku'l-Kamer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XXII/344-345. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çelebi. İlyas. *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*. İstanbul: Kitabevi, 2. Basım. 2000.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu*. İstanbul: Ahmet Halil Yaşaroğlu, 1955.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2004.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-Luğa*. thk. Riyâz Zeki Kâsım Beyrut: Dârül Marife, 2001.
- Fahreddîn er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Mefâtîhu'l-Ğayb*. Beyrut: Dârü'l Fikr, 1981.
- Gazâlî, Muhammed. *Fıkhu's Sîre*. çev. Resul Tosun. İstanbul: Risale Yayınları, 2010.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. Ankara: Yeni Şafak Gazetesi Yayınları, 2003.
- Haneî, Hasan. *İslâmî İlimlere Giriş*. çev. Muharrem Tan. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 2000.
- Heykel, Muhammed Hüseyin. *H. Muhammed Mustafa*. 58. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1985.
- Heykel, Muhammed Hüseyin. *H. Muhammed'in Hayatı*. çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyüddîn. *Mukaddime*. çev. Zakir Kadîrî Ugan. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1986.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Şihâbüddîn. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*. 15 Cilt. nşr. Mustafa es-Seyyid Muhammed. Cîze: Müessesetü Kurtuba, 2000.

- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükkerrem. *Lisâ-nü'l-'Arab*. Beyrut: Dâr Sâdir, 2003.
- İslâmoğlu, Mustafa. *Üç Muhammed*. İstanbul: Düşün. Yayınları, 2009.
- Kandemir, Yaşar. *Mevzu Hadisler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1970.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Keleş, Ahmet . *Hadislerin Kur'an'a Arzı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1988.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri. "Hz. Peygamber Tasavvurumuzun Dönüşümü: Paradigma'dan Paragon'a, Paragon'dan Kozmik İlke'ye". *Süleyman Demirel İlahiyat Fakültesi Dergisi*.-IV. Kutlu Doğum Sempozyumu- (2001), 129-139.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dârü'l Kütüb-i Mısriye, 2002.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l Kur'an*. çev. Komisyon. İstanbul: Hikmet Yayınları, ts.
- Mâtürîdî, Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: İsam Yayınları, 2009.
- Mevdûdî, Ebu'l Alâ. *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*. çev. Ahmet Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2010.
- Mevdûdî, Ebû'l-Alâ. *Tefhimu'l-Kur'ân*. çev. Komisyon. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Müslim. Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. nşr. M. Fuad Abdülbâkî. 3 Cilt, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nesâî. Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Özsoy, Ömer. *Sünnetullah*. Ankara: Fecr Yayınları, 1999.
- Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Rahman, Fazlur. *Ana Konularıyla Kur'an*. çev. Alparslan Açıkgöçer. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.
- Rahman, Fazlur. *İslam Geleneğinde Sağlık ve Tıp*. çev. Adnan Bülent Baloğlu-Adil Çiftçi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997.

- Râzî, Ebû Hâtîm Ahmed b. Hamdân. *A'lâmü'n-Nübüvve*. nşr. Salâh es-Sâvî-Gulâm Rizâ. Tahran: yy., 1977.
- Sarıçam, İbrahim. *Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr. *el-Hasâisü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Halil Harrâs. Mısır: Dârü'l Kütüp el-Mısriye, ts.
- Şâfî, Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. çev. Abdulkadir Şener-İbrahim Çalışkan. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Şibli, Mevlânâ. *Asr-ı Saadet*. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Eser Neşriyat, 1978.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l Kütüb-i İlmiye, 2005.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ünal, İsmail Hakkı. "Hz. Muhammed (SAV) ve Tıp". *Diyanet İlmi Dergi*. -Peygamberimiz Hz. Muhammed Özel Sayısı- (2003), 181-190.
- Yardım, Ali. *Hadîs I-II*. İstanbul: Damla Yayınları, 4. Basım, 2000.
- Yardım, Ali. *Peygamberimiz'in Şemâili*. İstanbul: Damla Yayınları, 8. Basım, 2009.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Delâilü'n-Nübüvve". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi IX/117*. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Hasâisü'l-Kübrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XVI/276-277*. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. İstanbul: Matbaai Ebüzziya, 1935.
- Yitik, Ali İhsan. "Budizm". *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ed. Şinasi Gündüz. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an Gavâmizi't Tenzîl ve Uyûnü'l-Ekâvi'l fî Vucûhit Te'vîl*. 6 Cilt. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, 1998.